

IYI' KAXTO'ÓO RÍ KISNGÁÁ

TSIGU TIMBÁ

WE'PHAA

**Se agradece a la Comisión Nacional de Derechos Humanos
y a la Cuarta Visitadora General,
Mtra. María Eréndira Cruzvillegas Fuentes
por su colaboración para las ilustraciones de la primera página.**

Mixtí rí tima ná xtiñúú gùçwù, maphú mbaça jùmà
gíçdoo nè xí mbò nafroçòò. Naçthán nè numuu iná,
numúú xùkú miçkhiin jamí numuu ixí. Ikhín
nasngájma xó igóó àçguàán kajngó màgoo
mbiçyáá xí nixtáa máç miçdu tsíga, màçni xaxtu,
maxná yàà mbayá mbiçya lóç.

BAJA
CALIFORNIA

SONORA

CHIHUAHUA

COAHUILA

BAJA
CALIFORNIA
SUR

SINALOA

DURANGO

ZACATECAS

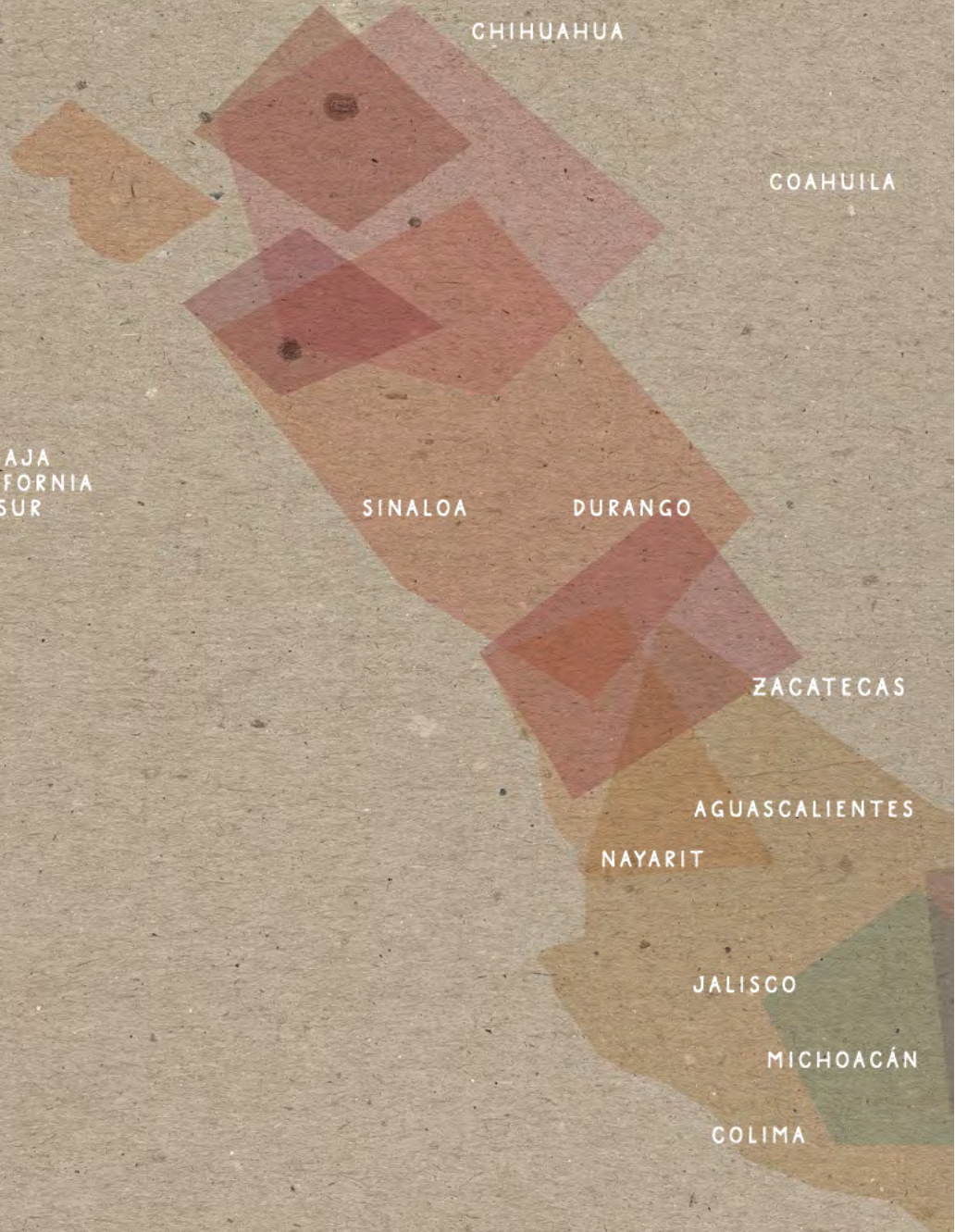
AGUASCALIENTES

NAYARIT

JALISCO

MICHOACÁN

COLIMA

NUEVO LEÓN

TAMAULIPAS

SAN LUIS
POTOSÍ

GUANAJUATO

QUERÉTARO

HIDALGO

ESTADO
DE MÉXICO

TLAXCALA

MORELOS

PUEBLA

VERACRUZ

GUERRERO

OAXACA

YUCATÁN

CAMPECHE

QUINTANA
ROO

TABASCO

CHIAPAS

Otto Granados Roldán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN PÚBLICA

Javier Treviño Cantú
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Rosalinda Morales Garza
DIRECTORA GENERAL DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Alicia Xochitl Olvera Rosas
DIRECCIÓN DE EDUCACIÓN BÁSICA

Édgar Yesid Sierra Soler
**DIRECCIÓN PARA EL FORTALECIMIENTO Y DESARROLLO
PROFESIONAL DE DOCENTES DE EDUCACIÓN INDÍGENA**

Lucía Tepole Ortega
**DIRECCIÓN PARA EL DESARROLLO Y FORTALECIMIENTO
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS**

Erika Pérez Moya
DIRECCIÓN DE APOYOS EDUCATIVOS

COORDINACIÓN GENERAL
Rosalinda Morales Garza

DIRECCIÓN ACADÉMICA
Alicia Xochitl Olvera Rosas

AUTORÍA:
Miguel Angel Recillas González
Elisa Viva Zúñiga
Guillermina Duarte Hernández
Gilberto Cariño Maximino
Virginia Cantú Villa
Jacinto Remigio Julia
Epigmenio Santiago Cano
Isabel Rodríguez Cano
Abad Carrasco Zúñiga
Isidoro Espinobarros Villa
Iduvina Morán Cervantes

COORDINACIÓN EDITORIAL
Erika Pérez Moya
Gabriela Guadalupe Córdova Cortés

CONCEPTO GRÁFICO:
Artes de México y del Mundo S.A de C.V

ILUSTRACIÓN DE LA PRIMERA PÁGINA:
Sandra Guadalupe Oropeza de Anda

SERVICIOS EDITORIALES:
Sociedad para el Desarrollo Educativo
Prospectiva S.A de C.V

FORMACIÓN:
Fabián Ramírez Ortega

ILUSTRACIÓN:
Laura Mancilla (coordinación),
Egnar García, Bernardo Zavaleta,
José de Santiago, Pamela Oampo,
Víctor Hugo Rojas, Edaín Arguijo,
Carlos Álvarez, Le Yad, Paulina Osorio

FOTOGRAFÍA:
Josh Rushing (portada).
Banco de imágenes Shutterstock.

© Dirección General de Educación Indígena
Avenida Universidad 1200, piso 6,
cuadrante 10, ala sur,
Col. Xoco, C.P. 03330, Benito Juárez,
Ciudad de México.

Primera edición, 2018.
ISBN: En trámite

Impreso en México.
Distribución gratuita.
Prohibida su venta.

Reservados todos los derechos. Se prohíbe la
reproducción total o parcial de esta obra por
cualquier medio electrónico o mecánico sin
consentimiento previo y por escrito del titular
de los derechos.

ME'PHAA

IYI' KAXTO'ÓO RI KISNGÁÁ

TSIGU TIMBÁ

NOMBRE DEL ALUMNO(A)

NOMBRE DE LA ESCUELA

GRADO

GRUPO

POBLACIÓN

ESTADO

RÍ GATI AWÚÚN

Kixnáxì

Xkáçnii gíçdoo ìyààç dí xtuçwóo gìçníf

Mbiçyuç

Xuyuç

Ajngóç Mèçphàà

1.

Nùràjxì míjné xúçkíin má nùxnàxí míjné

2.

Ànguìnç bì kúwá guçwáá gàjmàà bì kúwá kaníf

3.

Rí napu

4.

Xuajñuç jamí ìçwá ná

5.

Iná

6.

Xùkú

7.

Tsindxákuun rí ríçá náa xuajñuç jamí ìçwá xuajin

8.

Ndxàà rí nagájnuu náa xuajñuç

9.

Ajngáa jamí gitsín githun rí ríçá náa Mèçphòç

lyìç kitruku wíf

ΧΚΑÇΝΙΙ ΓΙÇÐÐΟΟ ÌΥÀÇ ÐÍ ΧΤΥÇWÓΟ ΓÌÇΝÍÍ

¡Májáán gugváçná ìyìç xtuçwóo Mèçphàà!

Náa ìyàç dí kaxtoçóo dí kisngáá màtàxkàmàà xtiçkhu dígì dí mùnì ñajunç vámbá kuthu. Xtiçkhu dí náçthán Xkáçnii màtàñàjunç, xí àj màá, mbá kuthu náa màtrìkhu ráça khùmà. Khimaa màgìçthàn dí ñájun tánì gajmaà, xí màràthàn ravaanç, nú màtàníí khùmà dí natayáá numuu ajngáaç, xúçkhuín máç èçvàa ñajunç dí màrìgá.

Xtiçkhu dígì naçthán dí ñájun màtràthàn nú màkhùràçàç dí nagiçtháan.

Xtiçkhu dígì naçthán dí màtàgìçdù gajmàá ñajunç dí màràthàn nú màthànì numuu mbá dí mìçthàn numuu.

Ñajunç dí màtànì ndxákuun gàjmàç mbáa dxàjuáaç, màtràsngá minaç màtànì ndxákuun. Atani májáan gajmiáaç àngiàanç.

Ñajunç dí màgùmà mújúun gàjmàá atsiin ìjin àsndù guáthiin máç, ná màtàsgajmá fìyàç.

Rí mètàxkamaa jamí rí
màtànì ikaa jngóo
màtànì nuwiinç xóó
kiçtáán ajngáaç.

Ñajunç dí mägùma
mbáníí mbaça miçtsú
natso mbayá tsiakhìí dí
nìmàñuu adà.

Ñajunç dí gitiajuíín tsiçuç
tímbá gäj màá tsiçuç
tiriajmà.

Ñajunç dí mägù mà gäj màá
ìyìç kitruku wíí dí nàçkhà náa
namba règòò ìyìç mbá
xtuçuwóo drígààç.

MBIÇYUÇ

Ndàyòò xkáçñii giçñíí mbiçyuç gàjmàá mbiçñúú ànguìnç.

- **Ràbù naçngáa mambáyáaç màràthávii laç tsinaç dí nagiçñíí mbiçyaaç tima inuu iyìç lafiìn, nú araçthiìn miçthànç mànúnjngaaç màtàgíçma náa jaçyoo màçga.**

- **Arathán numuu gitraxì.**

Náa nitayáá dí àçkhuìn màçga mbiçyaa rá.

Xkáçñii niçni nímiiaa mbékhàç ndiyáa laç rá.

- **Atiajma ìmbà iyìç láfiìn dí nixnáa ràbù naçngáa, atagídá minaç màtànùçvíìn laç tsáa mbiçyuu, araçthiìn miçthànç mànúnjngaaç màtàgíçma náa jaçyoo màçga màçga.**

- Gàjmaaç iyiç lakaç dí tima tsina mâtàníí mbiçyaa gàjmàá mbiçñúú eçvéen àngiàanç tsí mbá nduç gajmiáaç. Àçkhuèèn mâtàni riyàà laç àgèè.

Ikhuún mbiçyuç:

Ànguìnç mbiçñúú:

- Atratsiin gàjmàç gitsiin ede mbiçñúú àngiàanç nú araçthiin miçthàn

- **Ìyìç náa najmaa nagíçníí mbiçyaaç.màçga.**

Rí màjmañaa xóó itáán:

Ìyìç dí naçthán náa nìgùmáá ñajuun dí nagita nuçvín laç dí ràbù Mixíí ñajuaanç, dúçkhuíin naçthán dí gíçmaa màtràçdáá xúguíç dí májánç ríçá náa avúun Mixíí, gíçmaa màxtaa májáanç nú màtànì gajmaà. Ìyìç dí nakhanáaç náa naçthán dí màxtaa májáanç nàriguç laç mbiçyuu thana dí nadarígú gàjmàá ìyìç dí naçthán xkáçnií idxuç drígàán náa guçvã giçsngáá. Mbá nátsú ìyìç dígì gíçmaa màfima mbiçyaaç gàjmàá rìjyààç.

- **Gàjmàá xtámáyúu ràbù naçngáá ataxkamaa laç vambá inii ìyìç.**

		ACTA DE NACIMIENTO					
ESTADOS UNIDOS MEXICANOS				GUERRERO			
CURP	Numero de Certificado	Entidad de Registro	Municipio de Registro	Oficialia	Fecha de Registro	Libro	Numero de Acta
DATOS DE LA PRESONA REGISTRADA							
Nombre(s) : ROSARIO							
Apellidos: SÁNCHEZ GÓMEZ							
Fecha de Nacimiento: 10/02/2013							
Lugar de Nacimiento: Mephaa, Mephaa.							

				NAJKÚU XÓO MIÇNGÁA NÁA MIXII KIXNÁXI RÍ NIJMÁNUÇ	
Tsiguç ginii kiçsngáá timbã náa nusngáa ajngáa katsuu.					
Tsiguç rí naçtã ñajunç: 2017-2018					
TSINUU ADÁ BÌ NAÇNI GAJMÁÁ					
MBIÇYUU ANÜ		MBIÇYUU RÜDÜÇ		MBIÇYUÇ	
TSINUU GUÇWÁ NAGIÇSNGÁA					
MBIÇYUU GUÇWÁ KIÇSNGÁA		KUTUUN		KITÁÇÁ	

- **Atiajma ìyìç, nú vambá nduç mùthàn númbàà gíçma mbiçyuu ada tsí ìyùùç.**

- Atani riyàç la mbiçyaaç gajmàá riyàaç náa gíçmaa dí màçgà inuu vámbá iyìç.

 ACTA DE NACIMIENTO

ESTADOS UNIDOS MEXICANOS GUERRERO

CURP	Numero de Certificado	Entidad de Registro	Municipio de Registro	Oficialia	Fecha de Registro	Libro	Numero de Acta
DATOS DE LA PERSONA REGISTRADA							
Nombre(s) :							
Apellidos:							
Fecha de Nacimiento:							
Lugar de Nacimiento::							

MÉXICO GOBIERNO DE LA REPÚBLICA

CARTILLA NACIONAL DE SALUD

IYIÇ NÁGÚMA THANA:

DXÁDÉU JANÍ DZÁMA TSI KUAÇDA Ó ÁSNDU 9 TSIÇUNÇ IYIÇ RÍ NÁJMAA MBIYA THANA.

 NAJKÚU XÓO MIÇSNGÁA NÁA MIXII KIXNÁXI RÍ NIJMAÑUÇ

Tsiçuç ginii kiçsngáá timbá náa nusngáa ajngáa katsuu.
Tsiçuç rí naçtá ñajunç: 2017-2018

TSINUU ADÁ BÍ NAÇNI GAJMÁÁ

MBIÇYUU ANÚ	MBIÇYUU RÚDÚÇ	MBIÇYUÇ
TSINUU GUÇWÁ NAGIÇSNGÁA		
MBIÇYUU GUÇWÁ KIÇSNGÁA	KUTUUN	KITÁÇÁ

- Atani ndxákuun gajmiáaç àngiàneç gajmàá ràbù tsi naçsngáa díajuun gíçmaa numuu iyìç dígì inaaç ikháán.

XUYUÇ

Ndàyòò xú jaçniç mbiçjyuu mámbá inii rí jagù minàç xuyuç.

- **Athagíç idxààç màtàdxawíín ajmúú.**

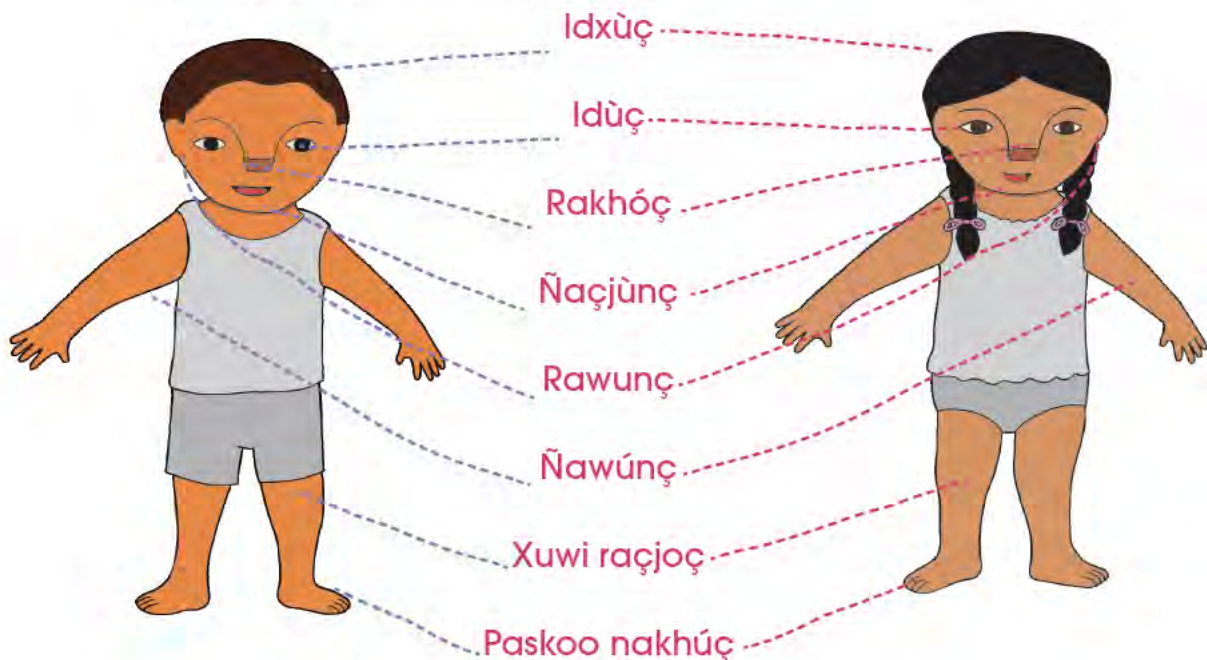
Xuyuç

Rí ná awúun xuyuç,
Rí ná awúun xuyuç,
Gúçdòç àjmà nakhúç,
mbá idxùç.
Rí ná awúun xuyuç,
Rí ná awúun xuyuç,
Gúçdòç àjmà
ñawúnç, mbá rawunç,
Mbá rawunç.

Tsú ninì:

Xyani Bautista Juárez.
Efigenia Martínez
García.
Juan Aguilar Bolaños.

- **Gàjmaaç mbá gitsíin ná mìtàxkhamàa la mámbá xú kuantuun minàç xuyaaç. Ná ajngáç lú Mèçphàà xúgì jaçnii mbiçjyuu mámbá rí kuantuun minaç xuwiç lú.**

- **Athadxawíin rí naçtháanç xàbù naçsngáá gàà atasngájma rí náçtháanç ikhaà.**

- **Mambáyáaç xàbù naçsngáá mìràxnuu jamí arathán xú eçthí ikhaà.**

Gúçdòç mbá idxùç.

Gúçdòç àjma idùç.

Gúçdòç mbá rakhóç.

Gúçdòç àjma ñaçjunç.

Gúçdòç mbá rawunç.

Gúçdòç àjma paskoo ñawúnç.

Gúçdòç àjma xuwi raçjoç.

Gúçdòç àjma paskoo nakhúç.

- **Atsigáxii la anjgáa.**

Gúçdòç mbá

Gúçdòç àjma

Gúçdòç mbá

Gúçdòç àjma

Gúçdòç mbá

Gúçdòç àjma

Gúçdòç àjma

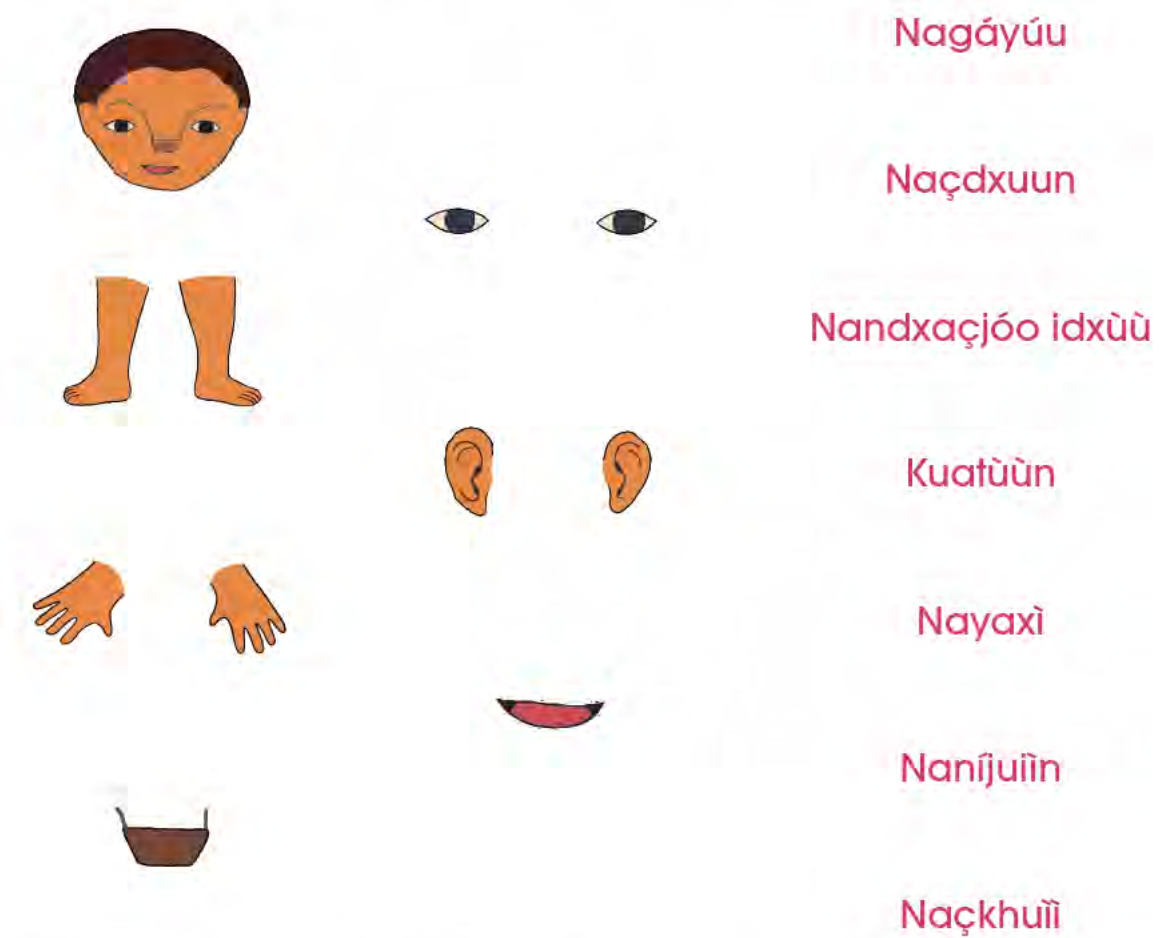
Gúçdòç àjma

- **Mambáyáaç xàbù naçsngáá mìràxnuu jamí arathán numuu.**

Rí màjmàñaac xóó itàán:

Rí jndò najmaç lú ajngáa rí nùçtháán mámbá inii rí kuatuun minàç xuwi lú, nùçthá: idxùç, idxààç, mbá idxùç, àjma paskoo nakhúç.

- Athani ikhoo màtrùwàa xtiçkhu gàjmàà ajngáa.

Ñú içwáç màgoo mìthànì gàjmàà xúgíç rí kuartu minàç xuyaaç rá.

- Xuyuç. Atasngújmàà la mbiçjyuu “kuthun xúgíç rí jagù minàç xuyaaç” ná gíçmaa.

- Aratsiin gàjmààç mbáa dxájuaaç ná rí mìràràa la mbiçjyuu rí jagù minàç gàjmàà xuyaaç.

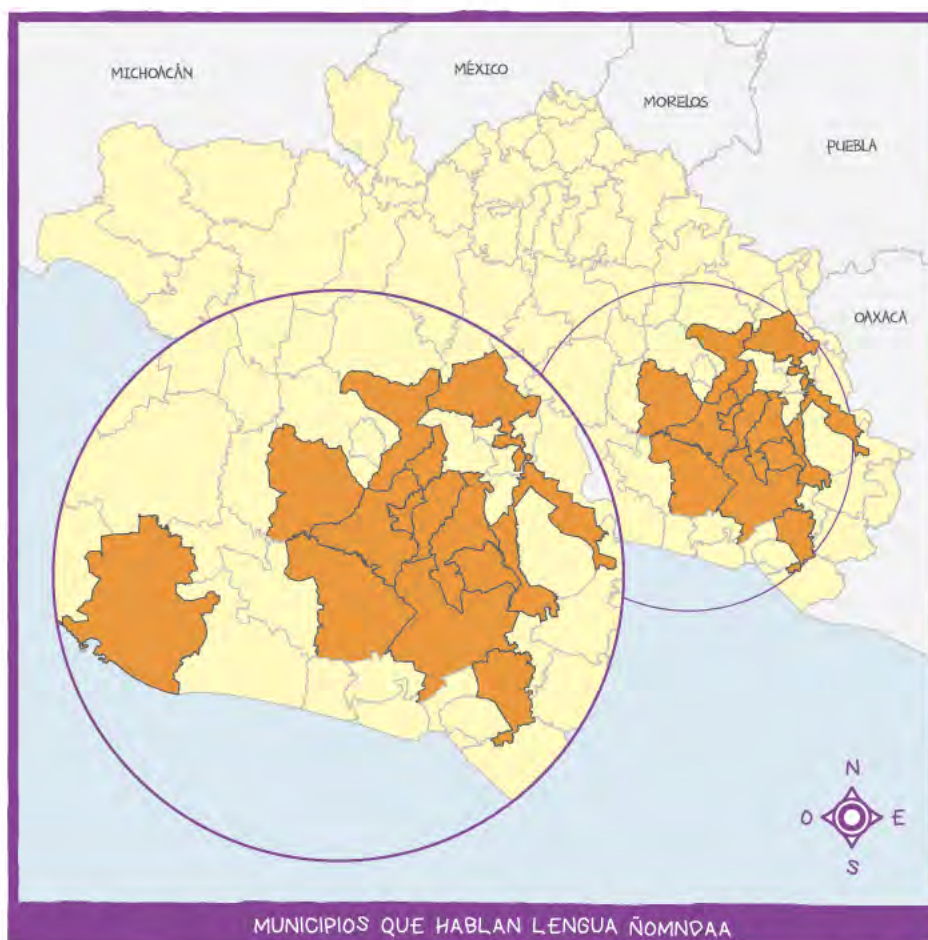
AJNGÓÇ MÈÇPHÀÀ

Náa kúwá xàbù bì nuti ajngáa Mèçphàà.

- **Araxnuu gàjmààç xàbù naçngáa ajngáa rí nàçkà, ndàwáá atiaxì májánç xtiçku rí nakà agoo:**

Ajngáa rí nùçtá mbiçyuu Mèçphàà, nando gáçtí Xàbù bì naguwáç Àçphàà (mbò Àçphàá). Rí mbiçi xúgì, ajngáa rígì nuti xàbù náa mbaça xuajin rí kagù raça Mbaaç Tsiakìi.

Mèçphàà

- **Atagídààç ika agoo gitun rí naçtí mbiçyuu wájtsaan rí kiçta ñajuíinç xuajñaaç:**

- **Guguaaḡ xàbù naḡsngáa màraxnuu gàjmààḡ, ndàwáá màràtà míjná gajmíáaḡ àngiààḡ rí nikruaḡààḡ.**

Rí màjmàñaaḡ xóó itáan:

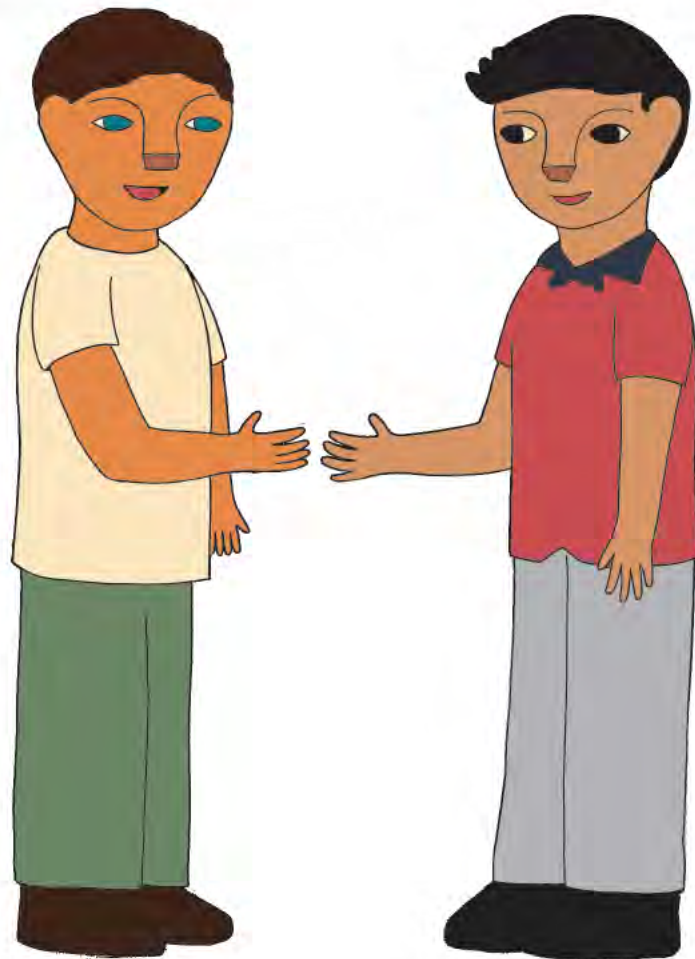
Náka wajyúu tsiḡuḡ, naḡni wáa 4400 tsiḡu t.K. (gùwàḡ ìmbà ñúmbàà tsiḡuḡ rí xóó tágùmaa Krístò) niḡkà ràgìḡi eniiḡ náa níkúwìin ànguìin ajngú lúḡ Mèḡphàà, xúḡkíin niḡkà rakúwìin àngiù lúḡ. Asndu xúgì mbaḡa xuajin rí kagù raḡa Mbaaḡ Tsiakìi xóó nùḡtá ajngáa Mèḡphàà. Ikaa jngóo gíḡdoo numuu rí màjmàñuu lúḡ mùḡtá, xúḡkíin má mùḡnì inuu ìyìḡ mu xándafigàà, mbuyáá ìjìn bì nagúún ranuu xúgì. Xóo má gíḡdoo numuu ìḡwáḡ ajngáa awúun numbaaḡ rá, xúḡkíin má gíḡdoo numuu ajngú lúḡ Mèḡphàà.

- **Ajngóḡ Mèḡphàà: Atayáaḡ xuajin náa nuti ajngáa Mèḡphàà, ndàwáá, ikí gátàsngújmaa xtiḡkúún ìjìn.**

1. NÙRÀJXÌ MÍJNÁ XÚÇKÍIN MÁ ÒXNÀXÌ MÍJNÁ

Nàràxáanç xúçkíin má naxnàxí minàç ina laç.

• **Gùtà míjné xóo ìràxiin, xóo má ìtà ngáwu mijná náa xuajñaaç.**

- Xóo ìràxì mijnáaç gajmiáaç ìçwíinç ìjìn bì nataniçnuuç rá.
- Á nitaxnáxì minàç inúú ìçwíin Xàbù ráç.
- Káçniic eti ìjìn íçdùù nùràxì mijná rá xúçkíin má íçdùù nùxnàxì mijná.

- **Atayáá xóo ìràxì mǐjná ìjìn bùgì.**

Xóo màtràjxii, màràtà ngáwíí xàbù bì mǐjngíí xtayáá.

- **Aratá rí nitadxuun.**

- Xóo ìràxì mǐjnáaç rá.
- Á mixtiçku ìràxì mǐjnáaç xàbù nitayáá rá.

• **Gùràxì míjnáaḡ, xúḡkíin má gùxnàxí míjnáḡ kìní íkáanḡ a.**

• **Atanì gáxìi rí ndayóoḡ xóo màtràjxìi xàbù.**

Xóo màtrajxìi xàbù bì mijngíí xtayáá.

Niño 1 : ¡Watsaaḡ lú, ikúún mbiḡyuḡ _____, xóo káḡniiḡ mbiḡyaa ikáán rá.

Niño 2: ¡Watsaaḡ lú, ikúún mbiḡyuḡ _____.

Niño: ¡ _____! lú xìḡñúḡ.

Abuelo: _____ lú táa, nidxàḡ ráḡ.

Niño: ¡Watsaaḡ lú _____.

Tío/tía: Watsaaḡ lú _____.

Niño: ¡Watsaaḡ lú _____!

Padrino/madrina: Watsaaḡ lú _____.

• **Atanì gajmaà xóo ìràxì míjná, atayáá mangaa á mu rí ikí eti mijná Xàbù.**

- Atrajxìi xàbù gàjmàà gamajku.
- kaḡwu aḡwáaḡ gátràjxìi xàbù.
- Ñejunḡ rí màgùma mbáníí: Atrajxìin àngiàànḡ bì mijngíí xtañúú.

- **Á mu rí rí gá ìmbà nutu xóo màtràjxii xàbù, aratúún àngiààṅ.**

Aratá tsáa ijmuu, náa ijmuu ìṅwáṅ nutu xóo màtràjxii xàbù.

Xóo màtràjxii xàbù wanuu bì kuyà ñajunṅ xóo má xàbù

Niño: Watsaaṅ
lú tátà.

Señor: Watsaaṅ
lú dxámá.
ñajunṅ xóo má
xàbù.

Niña: Wakáaṅ
lú náná.

Señora: Wakáaṅ
lú.

Niña: Wakiáaṅ
lú tátà.

Señor: Wakiáaṅ
lú.

- **Aratá rí nitadxuun.**

- Á mixtiṅku xóo matràjxii xàbù náa xuajñaṅ ikáán rá.
- Náa bùṅyaa rí mixtiṅku rá.

- **Aratsiín gajmiáaṅ àngiààṅ náa màràtá riyáṅ xóo màtràjxii gàjmàà gamajku mbáa xàbù níkiì.**

- Rí miṅchà.
- Rí wakàṅ.
- Rí wakíṅ.

Ñajunṅ rí màgùma mbáníì: atraxiín àngiààṅ náa ngruigàṅ rí miṅchà, rí wakàṅ, rí wakíṅ.

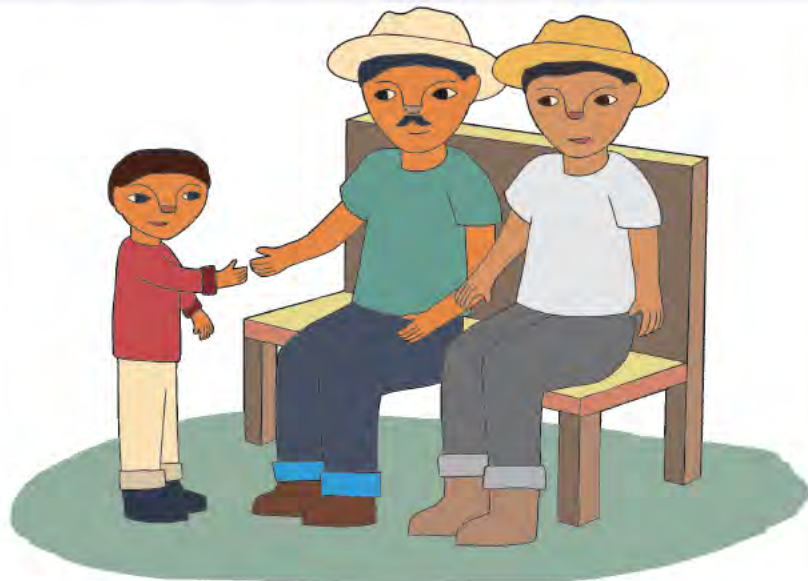
- **Atagíç idxaàç màtàdxawíin rí naçtí xàbù naçsngáa.**

Rí màjmàñaac xóo itáán:

Mixtiçku nùràjxì mijnáac lú xàbù Mèçphàà. Mbá nutu màtràjxìin àngiàànç bì mijngíí xtañúú xóo anaàç, rùdáac, xìçñáa, àmaaç, anù tsajkuaanç:

- Á mu rí adà nindxaàç màtàxruígú edxaàç inúú xàbù bì mijngíí xtañúú. Ikiin rá, munì tsajkun ráamáac krúsiç náa xkídaac.
- Rí màtràjxìi ìmbàà xàbù kaníiç náa natrajnìí kambàà rá, káac màtràjxìi rawaanç.

Rí màtrajxìi xàbù ñejunç náa natayáá, màtràjtuun ñawúunç màtrajxìi xa.

• **Atani gáxii náa tígòò xóo màtràjxii xàbù.**

- ¡Watsaaç lú! Ikúún mbiçyuç _____,
káçniic mbiçyaa ikáán rá.

- ¡Watsaaç lú! Ikúún mbiçyuç _____.

- ¡Wakáaaç lú!, ikúún mbiçyuç Juan, káçniic mbiçyaaç ikáán rá.

- ¡_____!
Ikúún mbiçyuç Jorge.

-¡Wakiáaaç _____!
Ikúún mbiçyuç Juan, káçniic mbiçyaaç ikáán rá.

-¡_____! Ikúú mbiçyuç Brenda.

_____ ikúún mbiçyuç _____,
káçniic mbiçyaaç ikáán rá.

_____ ikúún mbiçyuç _____.

• **Atasngájma fiyàç xóo màtràjxii mbámbáa xàbù.**

Ñajunç rí màgùma mbáníí: Màngoo màtàngíçdii màràtà ríyáç rí nijmàñaaaç xóo màtràjxii xàbù.

• **Atiaxi xóo kaçniic ñajúúnç ijìn bùgì, aratá numúú.**

Ikúún mbiçyuç
Martha

Mixnduçwáa

**Dxáçgú
ndaçndaç
xtátisiùn**

Dxáçgú wíyúu

**Dxáçgú
xngaçá
xtátisiùn**

Ikúún mbiçyuç
Carolina

Mixnduçwáa

Dxáçgú
ndaçndaç
xtátsiùùn

Dxáçgú wíyúu

Dxáçgú
xngaçá
xtátsiùùn

Ikúún mbiçyuç
Alberto

Dxámá smídii

Dxámá
ndaçndaç
xtátsiùùn

Dxámá mirutii

Dxámá
xngaçá
xtátsiùùn

Ikúún mbiçyuç
Martín

Dxámá smídii

Dxámá
ndaçndaç
xtátsiùùn

Dxámá mirutii

Dxámá
xngaçá
xtátsiùùn

- Atagídààç ikha agoo náa naçtí xóo kaçnii nindxuù mbámbáa adà.

- Màngoo màràtá xóo kaçníiç xúçkíin má xóo kaçniic içwíinç àngiàànç.

**Ikúún mbiçyuç Saúl,
smídiúún.**

Ngidijníi ikáán Brenda.

- Atiajma githuun rí tima agoo gii, aratá náa bùçyaa naçtí xóo nindxaàç ikáán.

Mbàyìiç	Xtá ndxájkuiin	Gakiì içdiuu
Wijpii	Wabaç edxuù	Gagi àjkiùùn
Xtá gitsíin	Nànìgùùç mbàçyoo	Májánç àjkiùùn
Gamajkuii	Tsaçguíi	Tsiçyáa

- Atani riyaç mbámhá githuun rí tima náa èjnà rí ninújngu lú máç, àçkì rá, màtànì magááç githuun rí andayóoç náa kùmà káxì. Atiajma xkrída.

àjkiùng
 Berenice
 nadxuu
 mbiçyuç
 Ikúún

Aratá xóo nindxààç ikáán rá:

Ikúún mbiçyuç _____ , _____ .

- **Araxnuu mbámbá githuun. Atiaxùún àngiàànç. Aratáán bì eçgíiç níñáaç xóo nindxuù mbámbáa ndxájuaaç.**

Xóo xtátsiùùn mbámbáa	Ndaçndaç mbámbáa	Xngaçá	Mixáníç	Skuniç
Xóo kaçnii mbìjuùin	Mbàyìiç	Chímbàyìiç	Tikuu	
Xóo kaçnii mbàwùùn	Chíçgíiç	Mirutii	Migújkuíiç	Smídîi
Xóo káçnii àjkiùún	Mixnduçwáa	Xàbù wíyúu	Nànguá mixtujtaa	Xtá gitsín

- **Atani riyàç mbá xtiçkuaaç, a ratúún àngiàànç xóo kaçníiç.**

Xúgì nindxùç ikúún.

Ikúún mbiçyuç: _____

- Atayáá gàjmàà atanii májáanç mbiçyaaç náa ràçkí.

- Atagíç edxaàç màtàdxuun rí eçtí xàbù naçngáa.

Rí màjmàñaac xóó itáan:

Tsina mbàçwù nàgìçdùù gàjmàà mbiçñúú xúgíinç xàbù. Tsina mbàçwù ñajuunç rígi.

A-B- Ch- Dx- D- E- F- G- I- J- K- Kh- L- M- N- Ñ- Ý- O- P- Ph- R- S- Ts- T- Th- U- W- V- X- Y.

- Atrugua maçáan tsina rí nàgìçdùù gàjmàà mbiçyaaç ìyìç xtiçku gitsiin ndrígóo mbiçyu lúç.

María	Diana	
Sonia	Alfredo	Laura
Carolina	Juan	Alfredo
Laura	Sonia	María
José	Sergio	Carolina
Juan	Pedro	Sergio
Pedro	Diana	José

• Ñajunç rí màgùma gàjmaà ìyìç xtiçku gitsín.

- Atani ajtsú mbiçñúú àngiàànç agoo gii, náa màjmaaç tsina mbàçwù.

- Atagíç idxaàç màtàdxuun rí eçtí ajngáa rí naçkà, ndàwáa màràtà rí nikruaçaàç.

Nàxnàxí minàç

Ikúún mbiçyuç: Marisol Romero Rosas, gúçdoo 6 tsiguç, xàbù Mèçphàà nindxùç, xtáá náa xuajin rí mbiçyuu Xìrágáá, rí naçtá ñejuunç Xìrágáá má, náa mbaaç Tsiakìi. Nìgùmúú mbiçi juwan, gùnç tiwitsu, náka witsu ñúmbàà gùwàç ìjmà tsiguç. Anùç mbiçyuu José Romero, rùdúç María Rosas.

- **Atani riyà mínáç, ndàwáá atani magááç náa ndayóoç.**

Ikúún mbiçyuç:

_____, gúçdoo

_____ tsiguç, xàbù Mèçphàà

indxùç.

Nìgùmúú _____

Anùç mbiçyuu _____,

rùdúç mbiçyuu _____.

- **Atiaxi gàjmàà ataniì náa ràçkí.**

- **Atagíç idxaàç màtadxuun rí niraxnuu àngiàànç, ikáán màtàxnàxiin àjmii àngiàànç xóo má nitadxuun nángii.**

- **Atagíç idxaàç màtadxuun rí eçtí xàbù naçngáa.**

Rí màjmàñaac itáan:

Íçdùù nùçtá mbiçyu lú màngoo màçni nuwáanç ìmbàà xàbù, gíçmaa mùçtá nguátá tsigu lúç, náa mbiçii nìgùmáaç lú, náa xuajña lúç xúçkíin má xóo mbiçyuu anù lúç gàjmàà rùdú lúç. Xúgíç rígi kaçyoo mùçtáán inuu ìyù lúç tsáa xàbii nindxù lúç màjmaa á mu rí nindáfigáanç lúç.

- **Aratá káçnii nàniçuààç, màngoo màràtà tsùdùù rí tima agoo gii.**

Gitsín

Ganitsu

Ñajunç

- Atadxawíin rí nini Brenda, Paco gajmàà Saúl rí nìngùúnç.

Ikúún nindxùç Brenda, nàngùç
mìçku guma kumbúxi gajmàà
yaçduun.

Ikúún nindxùç Paco, nàngùç
màtsiin gajmàà xndú gíyáç.

Ikúún nindxùç Saúl, nàngùç
màjnguçúún inuu iya.

- Atani magááç rí ndayóoç náa kùmà káxì gàj màà githun rí gajti awúun èjnà.

Ikúún nà̀nìgùç

Xndú tawun

màtsiin

1. Ikúún nà̀nìgùç _____ rí mùrkaçwu mijná

2. _____ mìçku _____

3. _____ Màtsimuç gágruigú
xndú tawun

- Atiaxi, atanii náa ràçkí kùmà káxì.
- Atagiç idxaàç màtàdxuun rí eçtí xàbù naçsngáa.
- Aratáán inuu iyiiç githun rí nà̀gìçdùù gàj màà tsina A, E, I, O, U.

Rí màj màñaaç xóó itáan:

Á mu rí gá rí nà̀nìgù lúç xóo má rí tsénìgùç lúç rá, gíççmaa mùçtá numuu. Rí mbuyáá èçwíinç náa rí ikí, xóo má náa ràçkí nà̀gùma. Xàbù wanuu nuti rí matiàwààn rí natani, gàj màà rí naratá.

Si hay algo que nos gusta o algo que no nos gusta, es muy importante decirlo, porque, dicen los abuelos que solo así se sabrá si está bien o mal algo que se hace o se dice.

Ñajunç rí màgùma mbáníí: Atanì riyàç náa inuu ìyààç mbá rí nà̀nìguààç.

- **Atagíç idxaàç màtàdxuun rí eçtí xà̀bù naçsngáa.**

Rí màjmañaaç xóó ìtáán:

Ikúún mbiçyuç Rosa, ikúún nindxùç
mbáa àçgù chimbàyĩç,

-Mbàà.

-Mbíjuà xtátsiúúnç.

-Májánç àjkiùùn.

-Mixnduçwáa.

-Skuniç iduu.

-Mikúdú rakóo.

-Gakiĩç içdiuu.

Ñajunç rí màgùma

mbáníí: Atanì náa

inuu ìyààç kùmà

káxì náa naçtí xóo

kaçníĩç, xúçkíin má

xóo kaçniúú

àngiàànç.

- **Atadxuun rí màgùxnuu mbáa adà náa naxnáxì minàç.**

Saúl

Ikúún mbiçyuç: Saúl Flores Sánchez.

Nguátá tsiguç: Majun tsiguç.

Náa xuajin nìgùmúú: Nìgùmúú náa xuajin Àguàà.

Káçniĩç ajngáa ètà: Nàtà ajngáa Meçphàà

Anùç mbiçyuu: José Flores Urbano

Rùdúç mbiçyuu: Claudia Sánchez Romero

- Atani mbá iyìç rí màràxnàxí minàç xóo má gíçma rìjmàà gii.

- Gùraxnuu inúú àngiààn laç ñajunç rí nini.

Rí nasngájma rí nìjmàñuç

- Atagíçmàà mbáaç ✓ náa naçtí rí nìjmàñaac.

Rí nìjmàñaac	Mbá kámuu	Nguánáá	Xóo tígòò
Nàngoo nàtà xúgíç rí nàkùmùç			
Nandoo nàni mbáwúún githuun.			
Nakroçòç ajngáa rí nàgùxnuu xàbù bì naçsngóç.			

- Atani gáxii rí ndayóoç.

Ikúún mbiçyuç: _____

Ikúún niniçgùç: _____

Rí m̀t̀ǹǹ ǹa ǹm̀t̀a j̀ǹç g̀ajm̀a ǹ tsiguç r̀ g̀ǹi.

I. Garax̀ r̀ mamb́ýa ǹ gajm̀ía ǹ àngià ǹç.

Náa bùçyaa ǹiçngòò
 ǹijm̀añuu adà g̀ǹç r̀g̀i rá.
 Masngájma r̀ ǹijm̀añuu.
 Xú kaçniiç g̀ǹi xá.
 Káçnii g̀ta náa mbámbá r̀
 ǹ

- **R̀ mamb́ýa ǹa ǹa m̀t̀ǹǹ mbánii xóo maxnáxì minàç adà bì tsiguç g̀ǹi g̀ajm̀a bì tsiguç tiriajm̀u.**

- Káçnii lá g̀çǹi xúgiáan rá.
- Xóo g̀çǹi mbánii náa r̀ mùxnàxí m̀j́nà rá.

II. Nawic̀taa najunç r̀ maguma.

Tsáa lá g̀çǹi ñajunç r̀ ǹg̀uma mbánuu rá.

- **G̀g̀çma agoo g̀i ñajunç r̀ m̀g̀uma.**

Mbiçya laç	Ñajunç r̀ m̀g̀uma

III. Káçniç ndayá laç náa ñajunç rí nàgùma mbánuu.

- Xóo gúçni náa mùsngàjma rí nikánú lúç rá.

IV. Gùni mbáníí káçnií ñajunç gáçni mbámhá kotoon.

kotoon	Ñajunç rí màgùma

V. Gùni mbáníí xóo mùxnàxí ñajunç.

2. ÀNGUÌNÇ BÌ KÚWÁ GUÇWÁÁ GÀJMÍI BÌ KÚWÁ KANÍÍÇ

Nàìçnúuç ànguìnç bì xtáá gajmíç.

• Aratá rí nakruaçaàç náa inúú àngiàànç.

- Tsín kíníi xtaa gajmiáaç guçwáá rá.
- Tsín nindxùún èçwíinç àngiàànç rá.
- Mijngíí kúwá xáç.

- Atagiç idxaàç mâtàdxuun rí eçtí xàbù bì naçsngáaç.

Rùdúç nindxuù
Alicia

Xiñúç nindxuù
açgú nikii Rosa

Anùç nindxuù
José

Juan ñajuunç
açdá rixà giçnii
gäjmuç nindxuù

Àmuç nindxuù
Luis

Vero ñajuunç
açdá rixà giçtà
gäjmuç nindxuù

Àmuç nindxuù
Luis

İlkúún nindxuùç
Lupita!

Elena nindxuù
dxuéçgúç bì
giçnii

Xiçñúç nindxuù
Xàbù nikii
Ramiro

Giçtiòç Jorge

- Atiaxi xkrída, atanì ikoo màtrùwaa xtiçku gàjmàà mbiçyuu.

Ikaa nindxuù

Niñúu
nindxuù

Xiçñúuç
nindxuù

Ndxájuç bì
gìnii

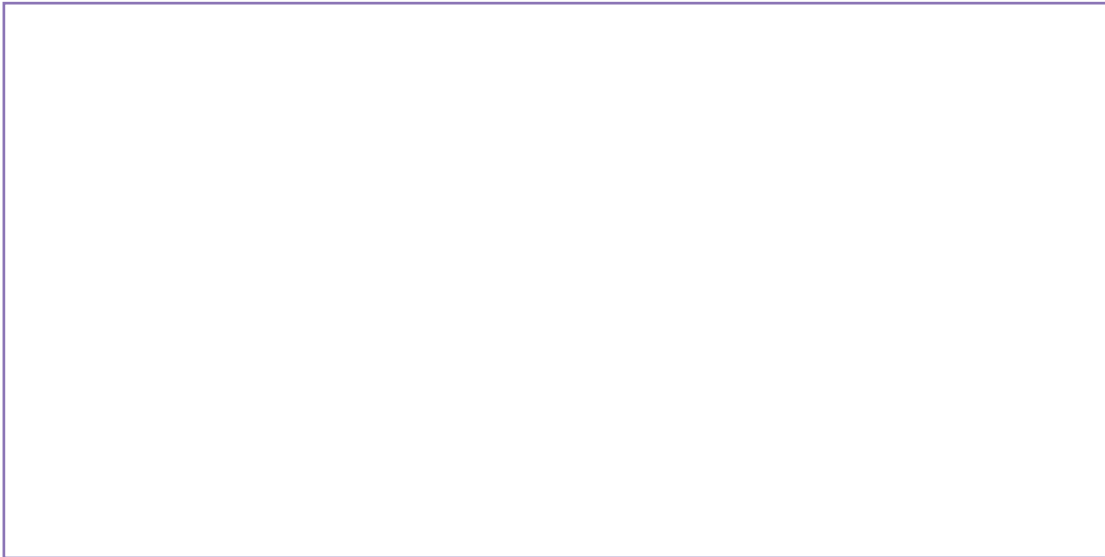
Gìçtiòò
ñajuunç

Àmuu
nindxuù

- Atani riñiic àngiàànç bì xtaa gajmiáaç guçwáá.

- Gàjmaaç tsina rí gajti awúun èjñà màtani githun xóo xtañúú bì xtaa gajmiáaç.
- Atani riñiic àngiàànç bì xtaa gajmiáaç guçwáá.

Nigiúunç José nindxuù

Luis

Náná Rosa dxàgiùù

Alicia

Lupita, açdá ríxèè

náná Carmen

José, nindxuù

nigiúunç xàbù nikii

Ramón

Juan, nindxuù

gìçtiòò bì gìçnii

José

Náná Rosa gíçdaa

mbáa açdá xíñiic bì

gìçta, mbiyuu Vero

- Atrugua maçán ìçwáç xóo xtañúú àngiàànç.

- Atañiç tsina bì niwiçtiin náa awúun èjnà, mùwìin náa mbámbá githun.

Anùç

Rùdúç

Ndxájuç

Àmuu

Xiçñúç

Anù tsajkuaanç

f	q	w	X	e	r	t	y
u	A	i	Ìç	i	o	p	a
s	n	n	ñ	d	f	g	h
R	ù	d	úç	k	l	ñ	z
q	X	x	w	a	m	u	u
e	ts	á	r	t	y	u	i
o	a	j	o	p	ñ	l	k
a	j	uç	s	d	f	g	g
g	k	y	r	i	r	i	o
h	u	h	y	u	e	o	m
j	a	n	ùç	m	w	y	n
k	a	u	j	n	t	o	r
l	nç	m	k	f	e	o	s

- Atasngájma ñajunç rí nitani.

Ñajunç rí màgùma mbánii: Aratá mǐjná gajmiáaç àngiàànç guçwáá rí nijmàñaac, xúçkíin má atrajxùun á mu rí ríçá ìçwáç rí màràtà xóo xtañúú ìçwíinç àngiàànç.

- Atagíç idxaàç màtàdxuun rí eçtí xàbù bì naçsngáaç.

Gitun rí naçtí xóo xtayáá mbáa bì xtaa gàjmààç, nasngájma náa ndámbà rìgà tsáa ndrígóo xóo má kujmaa agòo gii:

lkhúúñç	lkháánç	ikhaa
Xíñ <u>u</u> ç	Xíñ <u>a</u> ç	Xíñ <u>u</u>
An <u>u</u> ç	An <u>a</u> ç	An <u>u</u>
Àçd <u>e</u> ç	Àçd <u>i</u> áaç	Àd <u>e</u> e
Gìçth <u>i</u> ç	Gìçth <u>i</u> àaç	Gìçth <u>i</u>
Àçd <u>i</u> óç	Àçd <u>i</u> áaç	Àçd <u>i</u> óç
Gìçth <u>i</u> òç	Gìçth <u>i</u> àaç	Gìçth <u>i</u> ò

- Gàjmaaç iyìç majkaç náa tima tsina màtàni githun rí naçtí xóo xtañúú àngiàànç.

• _____

• _____

• _____

• _____

- Aratá míjnéa gàjmíaaç àngiàànç náa bùçyaa ajngáa nuxìç nìjmañaç.

- Atani githun rí nàgìçdùù gàjmàà tsina xkriçku P- B- Ph- F.

- Xàbù naçngáa magugua mbáyáaç náa màràxnuu gàj màà açwá gakiì, xúçkíin má màtànì magááç náa ndayóoç.

Gìçtiòò	Gùçgiúunç	Dxàgiùù
Wáxioo	Rùdúu	Gìçtiòò
Gìçtiòò	Açdá skèjèè	Gìçtiòò

Roberto nindxuù gìçtiòò
Lázaro

Náná Adriana ñajuunç
rùdúu Verónica

Julio ñajuunç gìçtiòò
náná Claudia

- Atanì náa inuu iyìç ìçwáç githun rí naçtí xóo xtañúú àngiàànç.
- Atanì xtiçkúún àngiàànç bì mijngií xtañúú. Atambáyí minàç gàj màà githun rí gajti náa èjnà rí màtrùjtu wíi.

Anùç gajmíç èçwíinç àngiùnç.

Lupita, mbiçyuu rùdúç

Rogelio, mbiçyuu anùç

Rogelio, mbiçyuu xiçñúç

Rosario, mbiçyuu niñúç

- **Atanì xtiçkúún àngiàànç bì mijngií xtañúú. Atambáyí minàç gäj màà githun rí gajti náa èjnà rí màtrùjtu wii. Xúgì gárátà numuu mbámháa:**
 - Káçniìç mbiçyuu.
 - Káçniìç eçni.
 - Náa xtáa.
- **Àràxnuu gäj mààç xàbù naçngáa ajngáa rí gíçma agoo, núkú ikí màtrugua maçán githun rí naçtí xóo xtañúú àngiàànç.**

3 mbiçi èjkà gùnç juwan.

11:45 rí miçchà.

Eliseo gäj màà Manuel:

Nàtà laç náa inuu iyìç ríçì, rí níjká gágúçtùún
 niñá laç náa nàçkànú xkraçndí. Numuu rí
 naçkà kayáa wáxioo náa xuañnu lúç mbayáaç
 xùùç mbiçi ríçì rí niwanúú. Gùtààn lá táan
 anà laç rí níjká gáyáa giçtìdò.

xúçkíin eçtí rùda laç

- **Atrugua maçán náa iyìç rí naçkà agoo gii náa naçtí bì xtayáá mijngií.**

Xúgì rí màtàngìçdii màtànì gajmaà tsiguç rí ginii, màtànìçnúuç mbá iyìç rí masngájma nguátá ejkà ràjmàñaaç.

				NAJKÚU XÓO MIÇSNGÁA NÁA MIXIÍ KIXNÁXÌ RÍ NIJMÀÑUÇ			
Tsiguç ginii kiçsngáá timbá náa nusngáa ajngáa katsuu. Tsiguç rí naçtá ñajunç: 2017-2018							
TSINUU ADÀ BÌ NAÇNI GAJMÀÀ							
MBIÇYUU ANÚ		MBIÇYUU RÚDÚÇ		MBIÇYUÇ			
TSINUU GUÇWÁ NAGIÇSNGÁA							
MBIÇYUU GUÇWÁ KIÇSNGÁA			KUTUUN		KITÁÇÁ		
LOCALIDAD			MUNICIPIO		REGIÓN		
Naa mbámbá mbiçyuu kiçsngáa, xábú náçsngáa magiçma kixnuu rí niriyá adá náa mbámbá màngoo màrúwaa xúgì náa màkujmaa mbá kixnuu rí niriyàç adá mbá kañiç tsiguç, màçga kixnuu gájmàà tsigooç.					RÍ NIRIYÀÇ MBÁ KAYUUÇ NÚMERO Adá bi ndámbà rigòò tsiguç rí ginii, màngoo mànújngoo tsiguç rí àjma.		
MBIÇYUU KISNGÁA		XTUÇWÓO ÀJMÀ GÚNÇ			RÍ NIRIYÀÇ MBÁ KAYUUÇ		
Kisngáa xtilóo						AJNGÁA: AJNGÁA MÈÇPHÁÀ	
Ajngáa Mèçpháà						NÁA MÀÇNI NGRÁMUUÇ RÚDÚU, ANUÚ XÓO MÁ BÌ WÍJÌ JMUU	
Kiçsngáa kixnuu						Xtuçwóo àjma gúnç timbá	Xtuçwóo àjma gúnç tiriajmá
Kiçsngáa mitràçáà numbaaç gájmàà xuajin						Xtuçwóo àjma gúnç tiriajtsú	Xtuçwóo àjma gúnç tiriajkú
Kiçsngáa gamajku jamí xó mànindxá lúç						Xtuçwóo àjma gúnç tiwitsu	
Kiçsngáa rí màràtsiin							
Kiçsngáa rí mitiajuíñç xuyu lúç							
Táxtáa							
Atasngájmáá xí ngamii màndátigá rí gitsigajmáá		○	○	○	○	○	

Rí nasngájma rí nijmàñuḡ

- **Atagíḡmàà mbáaḡ √ náa naḡtí rí nijmàñaaḡ.**

Rí nijmàñaaḡ	Tsejtsíí	Nguánáá	Xóo tígòò
Nangoo nàtà xúgíḡ rí nàkùmùḡ			
Najmuḡ ajngáa rí naḡtí xóo kàñùù àngiùnḡ			
Nandoo nàni mbáwúún githuun			
Nakroḡòḡ ajngáa rí nàgùxnuu xàbù bì naḡsngóḡ			

- **Atani ajtsú githun nuxiḡ rí nijmàñaaḡ rí naḡtí xóo xtañúú àngiàànḡ.**

Kiratáá xóo màtiajunḡ Tsiguḡ rí gìnii.

I. Garaxì rí mambáyáaḡ gajmiáaḡ àngiàànḡ.

- Xóo màtànì májáánḡ ìyìḡ paska rí nàgùma mbámbá gùnḡ náa mbùḡyáá rí narígá.
- Káḡniiḡ kùmà gátàsngàjmá rá.
- Xóo gátàgíḡḡñi ñajunḡ rígi màkujmaa kuetsúun rá.

**Rí mambáyáa nàa màtànì mbáníí xóo maxnáxì minàç adà
bì Tsiguç gínii gàj màà bì Tsiguç riajmùù**

- Káçnii lá gúçnì xúgiáanç rá.
- Xóo gúnì mbáníí rí matraçà awúun ìyìç paska rá.

II. Nawiçtáa ñajunç rí màgùma.

Tsáa lá gáçni mbámbá ñajunç rí màgùma rá.

Gùgíçma agoo gii ñajunç rí màgùma.

Mbá rúdín	Ñajunç rí màgùma

III. Káçniiç ndayá laç nàa ñajunç rí nàgùma mbánuu.

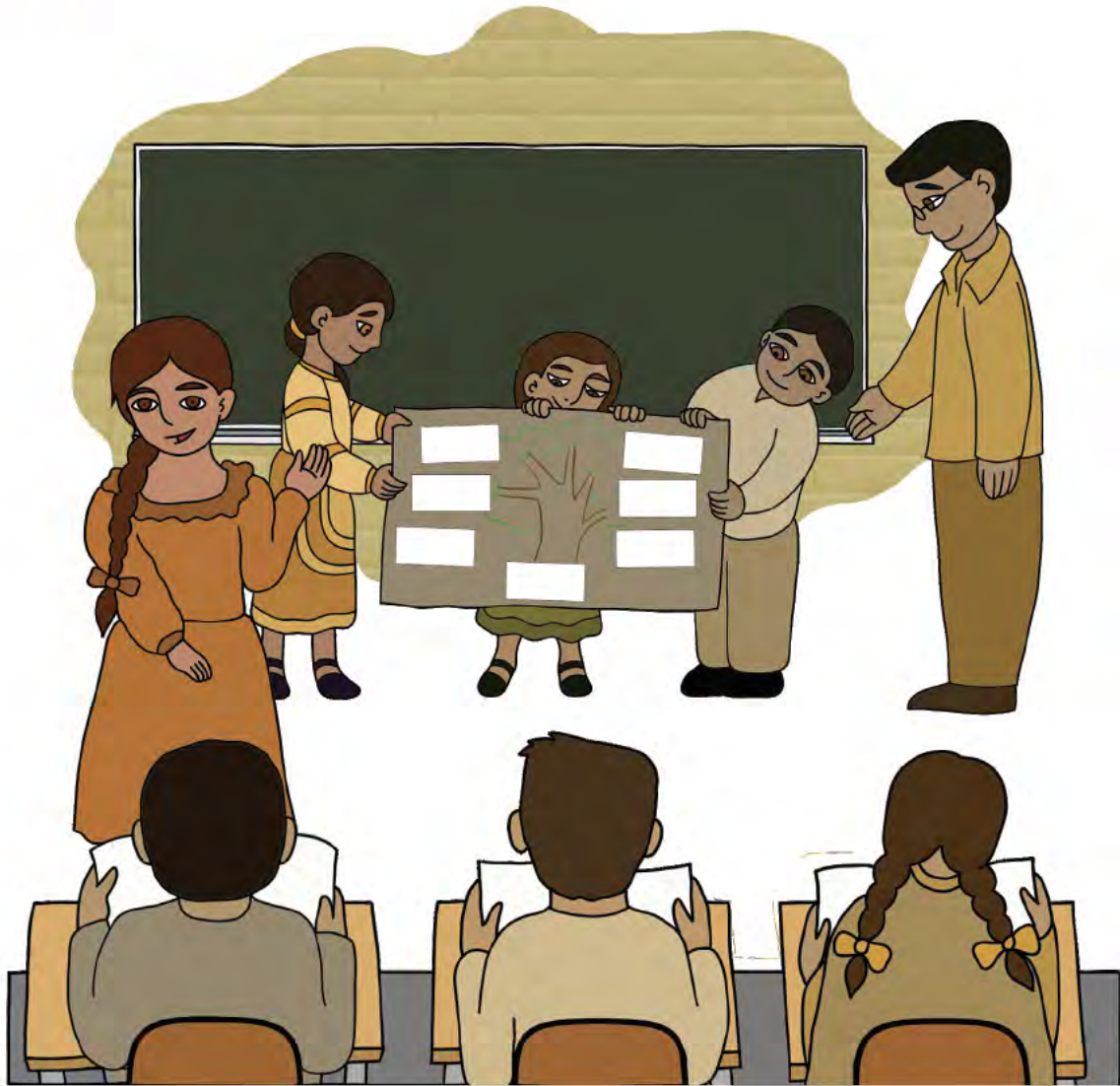
Xóo gúnì nàa mùsngàj má rí nikáná laç rá.

IV. Gùnì mbáníí káçnii ñajunç gáçni mbámbá kotoon.

Mbá rúdín	Ñajunç rí màgùma

V. Gùnì mbáníí xóo mùxnàxí ñajunç.

3. RÍ NAPU

Nàìṣhúuṣ ñajunṣ náa nàgùma mújúunṣ ganitsu.

• **Aratá mǐjná gajmiáaḡ àngiàànḡ káçniieḡ enì bì kúwá guḡwáaḡ iḡdùù nàgùma mújúunḡ mbá ganitsu.**

- Tsáa nàxpíḡtáa ñajunḡ rí naḡni mbámbáa rá.
- Káçniie ñajuiinḡ enì xàbù wanuu, xóo xàbeka, gùḡwù, xúḡkíin má èḡin rá.
- Natiejunḡ mangáán náa nàgùma mújúunḡ ganitsu guḡwáaḡ ráḡ. Náa ñajuiinḡ tanì rá.
- Atiaxi xóo naxpíḡtaà ñajunḡ Pedrito agoo gǐi.

Mbámbá rí nagájnuu mbá ndxàà náa awúun xojin, nàgìmbíin xàbù bì mùriyàḡ ndxàà, ikiin nindxùún: túngaa gajmíi madómú. Madómú bùgì, bì kayá edxuù, nakuíḡtáa ñejunḡ rí màgùma náa màgùma mújúunḡ ganitsu. Ñajunḡ rí timbá: Nagájnúú bì mùxìyáa xedí. Ñajunḡ rí ragajmà: Bì ndujíi majan ikiin má bì nunù guma. Ñajunḡ rí ragajtsú: Bì mù xùdàḡ xéxi. Ñajunḡ rí ragajkù: Bì muxkúún xùwánḡ, ikiin má bì murajxiì náska.

- **Aratá rí nikruaḡààḡ**
- Nguáná nàgùma mújúunḡ ganitsu rá.
- Tsíin kíníi enì ñajunḡ rá.
- Káçniie ñajunḡ eḡni mbámbáa rá.

- Aratá míjná gàjmààç ndxájuaaç bí xtaçwún gàjmàà náa ñajuïin nàgùma náa mbámbá xtiçku rí tima agoo gïi.

- Aratá náa ñajuïinç nàjkà gïnii, náa bùçyaa ejkà ndàwáá asndu náa ndámbà rìgàà.

Ñajuñç rí màgùma mbáníí: Atiaxì tsiin kínii nunì májáánç ganitsu náa guçwáaç.

- **Atadxawíin rí eti àngiàànc̣, ndàwáá atani mbáaḗ gitraxi tsùdùù rí tákruaḗààḗ, màngoo màjmàñaḗ. Atani gitraxi agoo gii.**

- **Atani mbáníí mbá ñajunḗ náa màtràxì xóo nàgùma mújúunḗ ganitsu náa ndxòò xuajñaḗ. Atambáyí minàḗ gàjmàà gitraxi rí tima agoo giiḗ:**

- Náa rí ndxàà gúràxì numuu rá.
- Náa ganitsu rí ìtáan gíḗdoo numuu náa ndxàà ríḡi rá.
- Tsíin kíníí enì ñajunḗ náa nàgùma mújúunḗ ganitsu ríḡi rá.
- Káḗniiḗ ejmaa náa nàgùma mújúunḗ ganitsu rá.

- **Atadxawíin rí eti àngiàànc̣, ndàwáá atani mbáaḗ gitraxi tsùdùù rí tákruaḗààḗ, màngoo màjmàñaḗ. Atani gitraxi agoo gii.**

- **Ataniî náa ràçkí.**

Rí màjmàñaaç xóó ìtáan:

Rí màgùma garaxì náa Ajngáa Meçphàà, rí gá gituun rí najmu lú náa nàgìçdùù xóo má náa ndámà rìgàà mbá kùmà káxì rí naraxì, ikaa gituun nìndxùù:

Lá, á tsáa, ti, dxèç, rá, ráanç, róç, xáç.

Xkrída:

-**Lá** mùgìmbáanç lú mùçni ganitsu **ráç**

-Mùçpu má gumu lúç **chèç**.

-**Á** mùçpu má guma rá.

- **Xàbù naçngáa maguguaaç màtànì mbáníí gitraxì rí màjmaaç.**

- Tsáa gáçni graxì rá: _____.

- Xóo gúyàxíi xúgíç rí najkà rakujma xóo nàgùma mújúunç ganitsu gàjmàà rí naxná ndaskiùùç rá: _____.

Tsíin gúraxìi ñajunç rá.

- **Ataniî náa ràçkí mbiçñúú àngiàànç.**

- **Ataniî náa ràçkí mbiçñúú àngiàànç.**

- **Gùtà míjńá rí nita laç náa nijkua gúràxì, ndàwáá atanì riyàç mbá eniç xóo nàgùma mújúunç ganitsu.**

1

2

3

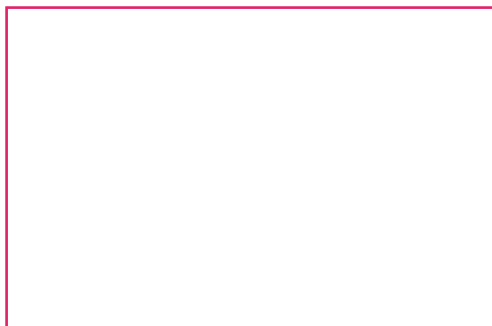
4

5

6

7

8

- **Afadxuun rí nàgùxnuu xàbù naçsngáa.**

Numbaaç náa kuwáanç lú xàbù Mèçphàà naraçàà awúun àjmaà eniç xùùç ganitsu. Ganitsu rí migúwáan gàjmaà ganitsu rí mijkaa.

Awúun ganitsu rí migúwáan traçà: Xuyuuç àgà, xuyuuç mugù, yaja skuni, yaja ginduç, jníma, ràçkà májîñç, xuyuuç rundúç; numuu rí íçdùù natsu rá, mikù awáanç gáçni.

Náa ganitsu rí mijkaa rá, traçà: xuyuuç tsùjtuunç, xuyuuç xedi, xuyuuç xtíla, ràçkà jkáç, jmíyà xtíla jmíyà xedí, áxú; íçdùù rí miçtsú ganitsu rí gí tséçniaaç ndimbá.

Ìmbòò nutu rí màtrùwaa ganitsu, najmaa àjkù eniiç: Timbá, rí ndatawun; ràgàjmaà, rí giaxùù; rí ajtsú, xóo ndaskiùùç; rí àjkù, xóo kaçniic.

Náa ganitsu rí ndatawun traçà: Yaçduun májánç, yaçduun náxá, yaçdiuun xtílaç, yaçdiuun xedi, xuwi etsi.

Náa ganitsu rí xóo giaxùù traçà: Rí mayàç, yaçdiuun xtíla, yaçdiuun xedi, yaçduun májánç. Rí maxaç: yaçduun náxá, ruxkuun, exí gàjmaà inúu áwáç, yàçwù. Rí skuniç: Yaja skuniç xóo ìçwáç.

Ganitsu rí gíçdoo ndaskiùùç: Xàbù Mèçphàà ndùçyáá rí xúgíç ganitsu gíçdoo ndaskiùùç.

Ganitsu rí mixtiçku xóo kaçniic kagù raça: Rí minunduç: yàçwù jnúndùç, jmàrùçwáç, ràjùç, ábúúnç. Rí mixtíxú: Yaçdiuun náxá, ruxkuun, yaja eçní (xtiája). Rí wabooç: Yaçduun májánç, gúwánç, yaja kixtuwaç. Rí wabaç: Xúwáç, guma, guma chaja.

Xúgí ganitsu rí niçtá má gii traçà rí migúwáan gàjmaà rí mijkaa, xúgíç má nambáyú lúç rí màçga raçniáanç lú.

- Náa ganitsu nàtànìṣuuṣ rí nitadxuun náa ajngáa rí nìgùxnuu xàbù naṣngáa.
- Ataxpíṣtáa xtiṣkuu mbámbá rí najmaa náa ganitsu mbóó gátima rí ndatawun, rí mixtiṣku yaṣsiúunṣ, rí gíṣdoo ndaskiùùṣ xúṣkíin má rí xóo kiaxùù.

Giaxùù	Rí ndatawun
Rí naxná ndaskiùùṣ	Xóo kaṣniṣ

- Gùrùwa mijná mbámbá kotoon mùxnàxí inúú àngiàn laṣ ñajunṣ rí nìni.

- Xàbù naṣngáa maguguaaṣ màtraxnuu eniṣ rí tima gii, aratá á mu rí mbríguu nindxuù githun rí gajti awúun èjnà.

Giaxùù

1.

2.

3.

4.

5.

Rí ndatawun

1.

2.

3.

4.

5.

Rí naxná ndaskiùùç

1.

2.

3.

4.

5.

Xóo kaçniïç

1.

2.

3.

4.

5.

- **Aratá náa bùçyaa rí najmaa náa ganitsu natàtsiçnuuç ikáán.**

Rí màjmañaac xóó ìtáan:

Ganitsu rí rígá awúun numbaac Mèçphàà, màjpú gíçdoo numuu rí mùçniç núuç náa ika tòçòò mbámbá, náa ganitsu rí migúwáan, náa rí mijkaa mbòç; numuu màjmàñu lúç rí xúgíç ganitsu májánç mùçpu xóo má xuwiç, yaja, yàçwù; rí ìtáan gíçdoo numuu mùçpu, ikaa nindxùù rí naxná inuu kùbàç; mu rí nàñàwààn lúç rí napu án, mà xáçniu lúç nandii, tsímáá gáçniáac lú.

Jmíyà xedí

Jmíyà xtílá

Inúu xndúdiin

Xkuñuu ràçkà

Duun nijndooç

Náxá

Áxú

Yaja skuniç

Guma xúwác

- Atayà rìdàá màtànì mbiçyuu xóo nàndàçà mbámbá eniç.

Rí mixtiçku giaxùù	Rí ndatawun	Rí ndaskùç	Xóo kaçniìç

- Ataniì mbámbá githun náa ràçkí nitani.

- Atagiç edxaàç màtàdxuun rí eçtí xàbù naçsngáa.

Rí màjmãnaaç xóo itáan:

Náa numbaaç Mèçphàà xúgíç ganitsu rí ríçá naraçàà awúun àjmà eniç, Ganitsu rí migúwáan gàjmàà ganitsu rí mijkaa. Xúçkíin má ríçá içwáç eniiç: Rí ndatawun, Xóo giaxùù, Xóo ndaskiùùç, Xóo kaçnii.

- Atatsijmaaç xtiçkuu rí mbiçyuu gitsiín idi náa tima xndú tawun, yàçwù xóo içwáç iná.

Ñajunç rí màgùmà mbánií: Atrajxùùn bì xtaa gajmiáaç nguátá eniç ganitsu ríçá, gaçtáanç náa numuu.

Mbàyòò mu rí nìjmàñuç

- **Atagíçmàà mbáaç √ náa naçtí rí nìjmàñaaç.**

Rí nìjmàñaaç	Tsejtsíí	Nguánáá	Xóo tígòò
Nangoo nàtà xúgíç rí nàkùmùç			
Ndàyòò rí gíçdoo numuu xóo kaçniic nàgùma mújúunç mbámbá ganitsu			
Nàjmàñuç nàni mbáwúún githuun			
Nakroçòç ajngáa rí nàgùxnuu xàbù bì naçsngóç			

- **Àtanì ikoo màtrùwaa xtiçku gàjmàà mbiçyuu.**

Jmíyà xédí

Áxú

idú

- **Aratá míjná gàjmààç xàbù naçngáa rí Tsiguç gínii, xóo gúnì ratáá rí naçtí xóo mùñajunç.**

I. Gitraxì rí mambáyáaç náa màtànì ndxájkuun.

Náa bùçyaa niçngòò
 nìjmàñuu adà gùnç rígi rá.
 Masngájma rí nìjmàñuu.
 Xú kaçniiç gúnì xá.
 Káçnii gúta náa mbámbá
 rí nìjmàñúú xá.

II. Nawiçtáa ñajunç rí màgùma mbáníí.

Tsáa lá gáçni ñajunç rí nìgùma mbánuu.

- **Gùgíçma agoo gii ñajunç rí màgùma.**

kutuun	Ñajunç rí màgùma.

III. Káçniiç ndayá laç náa ñajunç rí nàgùma mbánuu.

- **Xóo gúçni náa mùsngàjma rí nikánú lúç rá.**

IV. Gùni mbáníí káçenii ñajunç gáçeni mbámbáa náa kutuun íçdùù nùxnàxí ñajunç.

Mbá rúdīn	Ñajunç rí mägùma

 V. Gùni gajmaà xóo mùxnàxí ñajunç.

4. XUAJÑUÇ JAMÍ ÌÇWÁ NÁ

Nàniçnúú ná trígà rí giçdo numuuu ná awúun xuajñuç,
kamí nàmàñu nàxna jamí nàgruígú ikoo xú màgánú ná
mbaça inii ndí rígà xuájñuç xúçkù má ìçwá xuajin.

• **Atiáxì jamí arathán dí jaǹnii rí tima.**

Dí ìḩwá tima ithaya rá.

Dí ìḩwá ñajunḩ ìgùma ná rígiḩ jùmààḩ rá.

Guḩwá dxákuun

Guḩwá thana

Èḩxù iyaḩ

Guḩwá Kisngáa

Guḩwá ñajunḩ

Mátha

Idú iyaḩ

Nàmaḩ

Jámbà àphà

Ná mbaa tsáḩkhán

Mbaa wájin

Ná naxthan gùjòò

- Xúgìç rá, araxnuu githun jamí atani ikhoo matruwa mbiçyuu rí tima ná xtiçkuu xuajin. Atani ndxákun gajmiáaç àngiàanç xí mbeçthán niriçñàa laç.

Xú mbiçyuuu ná rúçkò rá.

- Arathán mbiçyuuu náa rí gíçdoo numuuu rí natsinuu, arathán ndí ríçà ikí rá.

- Dí jngoo gíçdoo wénuç numuuu rá. Dí ríçà ikí rá.

- Àtrùwàa ndùu gàjmààç xàbù naçsngáa, màçgua guçya laç ná ríçà numbaa rí ièwá giçdo numuuu. Màxábumaa laç.

1. Mbìyà mbá ìyìç kaxtòçò ná maratháán jamí màtanì xtiçkuu xugíí rí gíçdoo numuuu, xó ixì, guçwá, jambàà, júbà, guçwá ná naxtàngòjòò, guçwá thana.
2. Gàjmàá gamaku mùràxiin luç xàbù tsí júwá ikí.
3. Màgìxii xugìç xtiçkuu ñajun rí nàgùma.

Àçkhu krigà guçwá
naxtangojòò
mbiçyuuu "Nána Tína"

Atiáxi
dí rígà ná xtaa,
xó lxi, xúçkú máç rígà
ná maraçwún jami
ná māratsin.

Gùni laç xtiçku rí
ndiyáá laç kanjgò
máxámbuma laç.

Nawiln mangaa, muni
méjun ganltsu mùphù
xábù wanuu rí ndò
narigà ndxòò

Nawiln
mufhan mljné
gájmàá numuuu
jùbàç

Núç lni xábù ná
awúun xuájña lú
iyà rá.

Ñajunç rí màgùma mbáníí: Atanì sìndxákuun gajmiáaç àngiàanç xúgíí rí nìmàñaac ná nidxùç.

- **Mbá kuthaan laç, gàjmiáaç àngiàanç gùnì laç xtiçkuu xúgíí rí rígà ná àwúun mbá xuajin, ndàwaá gùsngàjma laç inúu àngiàanç laç ikha jngóo mùtan mójna laç dí ñajuun rígà awúun mbámbá xuajin.**

Xú mbiçyuu ná nawiin xàbù rá.

Xó jaçnii ná nawiin xàbù rá.

Dí ñajuun ìgùma ikhìn rá, Ná ijmaa iyáá xàbù xuájin rá.

Tsìin ñajúun xàbù tsí júwàç awúun numbaa rígiç rá.

- **Atadxawíin xó jaçnii rí maçthán xàbù naçsngáa.**

Rí màjmàñaac xóó itáán:

Gíçmaa mùñàwaan ná khuwa lúç, numuu rí ikhín najmàà rí naphu lú ná guçwaá khamí ná xuájña lú.

Xúçkhui má giçmaa mùñàwàan lúç júbà mùxátsikhà, màxúçdíí nikhuáa íxì, kháçyó màñàwan iya, maxúçdaç lú náska awúun nàmàç, matha, mañuu khamí iyaç mbàà.

Ná inuu numbaa rí juwa, giçdoo wéñuu numuu rí muñàwaan lú, numuu rí xú guçwá lú kaçnii.

- Atani xtiçkhuu jambo xuajin, ná awúun guçwá kisngáa jamí rixòò, màgoo màjmaaç xtiçku rí niçni mámbáa, aratsiin màràtàn xú midxùçnú asndu náá máç iyaac ikaán.

- Na guçwá kisngáa asndu ná guçwáaç.

- Ná guçwá asndu ná gùçwóo mbáa dxájuaaç.

- Ná guwáa asndu ná guçwá kisngáa.

- Içwá xí nandaac ikaán.

- Araxná tsinií githun rí naçtha náá mîdxùç: ñawún méjánç ñawún xfiyàç, naçjuáánç, jawáá, kídíí, giníí, xngaa, jmbu.

Ná ñawún mîjñáç

Ayuç jmbu asndu

Ayuç ñawán xfiyàç

Mîdxùç ná

àtsimaaç

Ayuç ná

- Atadxawíín xó jaçnii rí maçthan xàbù naçngáa.

Rí màjmàñaac xóó itáán:

Ikháánç rí xàbù Mèçphàà ñajuan lúç rí ndò mùçguà mbá ná rí nanda lú mùguáçnuç, najma lúç ajngáa xú rí: ñawún mîjñáç, náwún xfiç, inaaç, kidxaaç.

Najma lú mangaa ajngáa rí: ná nagájnúu àkhàç, ná nàrmáçjáan àkhàç, naçjuáan, kawáá.

Xí rí nanda lú mùçtháán mbáa xàbù màgánú ná wíjì mbá xfiçkhà ná ridoo matha, khaçyoo màjma lú tikhu ajngá rí tima giyyòç.

Ayuç ná ñawún
méjánç

Ayuç ná ñawun
xfiyàç

Ayuç mbá
jmbu

Xó midxùçnú kúbá rí gí náa ndámaçjaan àkhàç, mìdxù mbá matàa, ndáwáá atatsimaa mbá açwán asndu mìdxùçnú ikín.

Ayuç mbá jmbu, asndu matháá ikhín írànàá xngaa ñawúun méjánç asndu mìdxùçnu ná xtujóo wáyù.

Màràxnàá xngaa ñawúun xfiyààç ná matha mbàà, asndu madxàçnú ná wíjì mbá xfiçkhà rí nixnúu àkùùn.

• **Mu màtàyàá náá rí ñawánç xfiyààç jamí ñawánç majáanç, ikaa jngó mìtàne ñajunç rígiç.**

1. Àtagíçma mbeçtháán ñawáann xó má ikujma ná xtiçkhu rí kàma gijyoç.

2. Ná naçthán “ñawán maján”, ikí naçthán rí nijñu májáanç ñajuunç, xúçkho má ná naçthán “ñawán xfiyààç”, ikí naçtha rí nijñaanç xfiyàç ñajuunç.

3. Mu màrmáçan àkiànç kaçyoo mìtàyaa ná rí nijñá méjánç, arathá xii náá rí nandoo matani gàjmaa ñawan.

“Ñawúun xfiyùç”

“Ñawúun mijñú”

Dí ñajunç màgoo màni gàjmàá
ñawún xfiyùç rá

Dí ñajunç màgoo màni gàjmàá
ñawún mijñúç rá

- **Náá ñajunç rí nithanì, dí magoo màtàxkámaa ná xtiçkhu, rí rígá ná ñawán mijñáç, náá rí rígá ná ñawán xfiyaç.**

Ñajunç rí màgùma mbáníí: Gajmiáaç àngiàanç, ariajún ná nakujma guçwá, ikaa jngóo màtàyàa dí rígà ná ñáwán mijñáaç, jamí ná ñáwan xfiyaç.

Àtíajma xtiçkhuu jambòò xuajin, jamí atàanì ikoo rí màdxàçnú rí nandaç mìdxùçnú.

- **Gàjmààç mbáa dxájuaaç, àtsìgáxii jùmà rí naçtá xáçni màdxàçnu ná iyaa gídxúç. Gájmaaç githun rí tima náa èjna.**

Xí xtáá ná guçwá kisngáá, nàndò gáççgá ná guçwá naxtangùjòò, náá ikha gáççgá rá.

Ndàwaá nandoç gáççgá ná naxtangùjòò guma xtambúxì, ná ikha gáççgá rá.

Xí màççgá ná nàgùma buphu, ndàwaá nandoç gáççgá ná naxtangùjòò ìyìç ná ikha gáya rá.

- **Araçtan mínàç gajmiaaç àngiàan náá rí ajngáa nijmaa la, kajngóo nindoo nikuaçnú ná nanda laç.**

- Atanì xtiçkhu jamí aratháán mbiçyuuç mbámbá ndí riga ná xuájñaaç, arathán jmàà mbá ajngáa xú káçni.

Xtiçkhu	Mbiçyuu	Xú káçnií rá

- Aratháán githun gàjmàá tsinaç Mèçphàà xú rí: s, ts.

- **Atani xtiçkhu drígòò xuájñaaç jamí ataçyáç rí ìwàá gíçdoo numuu.**

- **Atani mbéçtáan xtiçkuu xuajin rí nitani gájmbàá rí nini àngiààn.**

Atagíçma mbiçyaaç ná gíç guçwáaç.

Àratháán mbiçyuu mbámbá rí trígà

Atagíçma rìçi tsinuuç gíñáç, rí gíçma ná ìyìç kìtrùku wíí.

- **Atani gáxii kùmà.**

Ná guçwá kisngáá, ñúç ñajunç rí gá naçjuáan rá.

Ñúç ñajunç rí gá jawáá rá.

Ñúç ñajunç rí gá ná ñawúun

méjáanç rá _____

Ná ñawúun xtiyààç rá _____

- **Atadxawíin xó jaçnii rí maçthá xàbù naçsngáa.**

Rí xtiçkhu xú krìgà mbá xuajin ikhá ñajuunç rí nasngájma mámbá inii rí rígá ná awúun xuajin. Majma lúç mbùçyáá ñúç rígá, ikhaa jngó xayàwaànç lúç rí ndò mbùçyá rí nanda lúç.

Xtiçkhu rígiç nasngájma lúç xú rí: Guçwá, guçwá mbàçju mbòç, ná rígá ixì, iyaç, xaná, ná kixtangùjòò, jambàà, jambòò xkraçndi jamí xúláa.

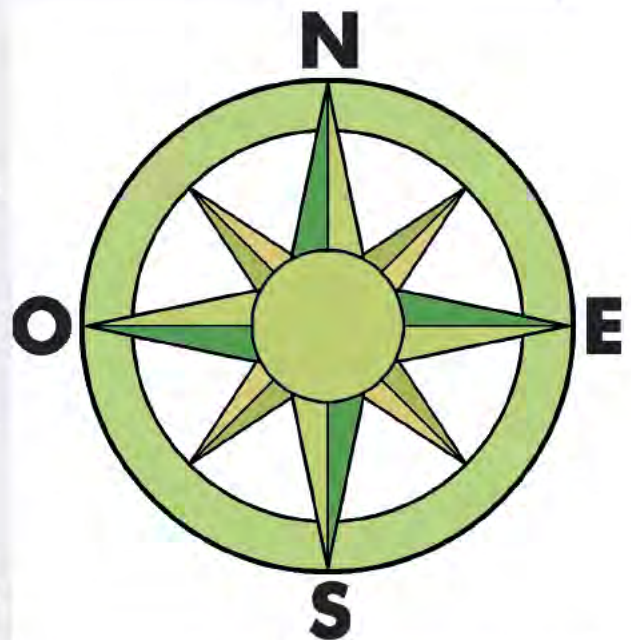
Ìmbà rí ràgima mbàçyóo ná xtiçkhu rígi, ikhá ñajunç rakhoo numbaa jamí jaçyoo mìthàya ná iwanúu mámbá inii rígiç.

Ikhá rígi ñajuun rí khaçyoo màgìçdoo ná xtiçkhu rí xú khaçni krìgà mbá xuájin: Naçwáán, ná idxùù numbaa; khawáá ná nakhúu numbaa, náa naçkha jami náa najnguun akhà.

Numuu rí mìràxnàá tsínuuç xú krìgà mbá xuajin khaçyoo màjmaaç xtiçkhu rìçì tsínuuç gíñá:

Xtiçkhu rígiç rí mambáyá lú mbùçyáç ná rígà rí nanda lú mùçguà mu rí: Naçwáán, ná idxùù numbaa; khawáá ná nakhúu numbaa, náa naçkha jami náa najnguun akhà.

Mu rí màgoo mìthàyàá ná mìdxùç jaçyoo màjmaaç xúyaaç, athayaxíí ná igajnuu àkhàç. Atasngájma gàjmàa ñáwun méjánç ná nagájnúu àkhàç, ríçkhuì mbiçyuu náa nàçkhà àçkhà. Atasngájma jmàa ñáwun xfiyààç rá, ná ndámaçjáan àkhàç, ríçkhuì mbiçyuu náa najnguun àkhà. Rí jawáá xúgiç ithayàxíí gàjmàá ná jidxaaç, ruçkhuì mbiçyuu rakhúu numbaa. Rí naçjuán xúgiç iwanúu ná inaa, ruçkhuì mbiçyuu idxùù numbaa.

- Àtrùtu riyàç ná iyìç xtiçkuu xuajin Rí phú misaan (“Las Maravillas”) jamí Tere gajmàà Sergio, màgoo màjmaaç ajngáa rí tima ná xtiçku.

Ayuç ná nakhúu numbaa	Ayuç náa naçkha akhàç	Ayuç ná idxùù numbaa
Ayuç ná xúláa...	Atamaçján ñáwún méjánç	Ná mìdxùçnú nawanúu ná nijñuu _____
Nawanú ná gíç ...	Ànújngaaç ná xúláa	Ayuç nakhuaaç (àjmà, atsú, akhu xúláa)
Ayuç ná xúláa ...	Ayuç ná xúláa mbàà ...	Ànujngaaç
Ayuç ná ñáwún méjánç	xnáá xngaa náa najngúun àkhàç	

Ayuç cháa Tere ná guçwóo àsndù ná kithangùjòò cháda.

Sergio màgàjnúu ná guçjóo khamí màgánú àsndù ná guçjóo mbúkhàà.

Jndù ná guçjuá kisngáá timbá Tere gàjmàà Sergio nandúún maguáçní asndu ná.

kaçyoo magúún nakhúún ná.

- **Atiajma jamí athanì májáan kítán rí niratáán.**
- **Araxnuu jamí arata dí içthán iyìç.**

Na xuajjin rí mbiçyuu “San Martín” trígà atsú júbà, mbá gíç ná nagájnuu àkhàç, rí tiriajmà gíç ná tsùdù xuajin, ngá rí ìmbà gíç ná ndámáçjáan àkhàç.

Ikhín ná kúbà rí gíç nagóó xàbù wánii rùtsikhà ndélà, numuu rí ikhín nundaçjèè rí màrìgá ginitsu, xáriga nandii ikha jngó màjùwá mijñaç xàbù.

- **Atadxawíin xó jaçnii rí maçtháan xàbù naçngáá, xaçni gátàni mataxkàmaa ná nándaac gídxuç, gäjmaaç ajuànc edì.**
- **Gakhì áràxnuu iyìç**

Xú màgùma:

1. Atarmáçtháá Google Maps ná ajuànc edì
2. Athani tsraç ná naçthán xú mìdxùçnú.
3. Athani tsraç ná inú xtiçkhu, athani mbujú ná nandaç mìdxùçnu.
4. Atharaçwí náa rí iyaaç màçga jañáán rí ngújma:

5. Ná awúun ajuànc edì naçthá ná mìdxùç jamí xú jaçnii mìdxùçnú.

Xú màgùma:

1. Ná awúun ajuànc edì chímbà, atarmaçtháá app drígò Google Maps.
2. Athaçyáac ná nandaac mìdxùç athani tsraç
3. Ná nijñúu méjúun ajuànc jawá, athani tsraç ná gíçma rí gíç.
4. Atharaçwí náa rí iyaaç màçga jañáac rí ngújma gí

5. Ná awúun ajuànc edì naçthán ná mìdxùç jamí xú jaçnii mìdxùçnú.

- Muu rí nandoo, athaçyaaç xuajñaac ná Google Maps.

Mbàyòò xí nìmàñuç:

- **Athanì tsiníí gàjmàá mbá √ rí nàmàñaaç máç.**

Rí nàmàñuç	Tsetsí	Nguáná	Xóó tígòò
Ndàyòò xú içthán ikha jngó xájyúuç áçgánú ná jaçyoo màgánu.			
Nàmàñuç nàtàxii mbawúún kithán.			
Nagruaçjòç rí ndò nàgùxnuu mbá kùmà kaxì xàbù naçngáá.			

- **Arathan xú màtànì xí ná guçwá kisngáá xtaa, madxùçnúúç ná guçwáaç.**

- **Kiratáá rí naçthá xú matiajun, kuthun xtuçwáa timbá.**

I. Rí miçthán numuuu kuthun ná xtaa.

Dí ñajunç nìmàñaç laç gùn rígiç rá.

Náa rí nanda laç mùsngàjmuú içwíinç rá.
Xú jaçnii gúsngàjma rí nìmàñaç laç rá.

Ná rí khaçyoo mutha mijna ijìn tsiçuç timbá khamí tsguçuç tiriajmà.

Náá rí gúnii mbá jnduç rá.

Xú jaçnii gúxnàxii ñajunç rá.

II. Màwíçtháa ñajunç rí màgùma mbáníí.

Náá rí màçni mbámbáa rí niwanúu rá.

III. Dí ñajuunç içyaç la ikhaa jngó mùni mbáníí ñajun rí niwanúu rá.

IV. Athani ndxákuun jamí gùyaa ñúç màçni mambáa xó miçxnáxì rí niwaçngáa.

Mámbá kuthuun ñajun	Ñajun rí mùni

V. Mùçngá mijná ñajun rí mùxnàxí.

Guçwá kisngáá krìgà náa kidxuu guçwá tsaan (- la escuela queda de atrás de la comisaría), guçwá thana krìgà náa xúláa Guerrero (- la clínica está ubicada en la calle Guerrero), xkuà kitsín krìgà náa rexòò guçwá kisngáá timbá (- la cancha está ubicada en frente de la escuela primaria).

5. INÁ

Nàniçnúu xú khaçnii mixtiçkhuu iná rí najmaa ná xuájñùç, rí nambáyúu màçnii rí ndò ndáyá lú àngiàanii xúçkuì ma mangaa rí najmaa asndu nguá maç ná ndaçyóoç.

- **Gàmbàxáaç awúun mbá kutuun gamiáç àngiàan khamí arathán numuu kixtráxi rígiç.**

Na rí iná ìniçnúuç rá.

Xú kaçnii rá, khiáxù, mbàçju.

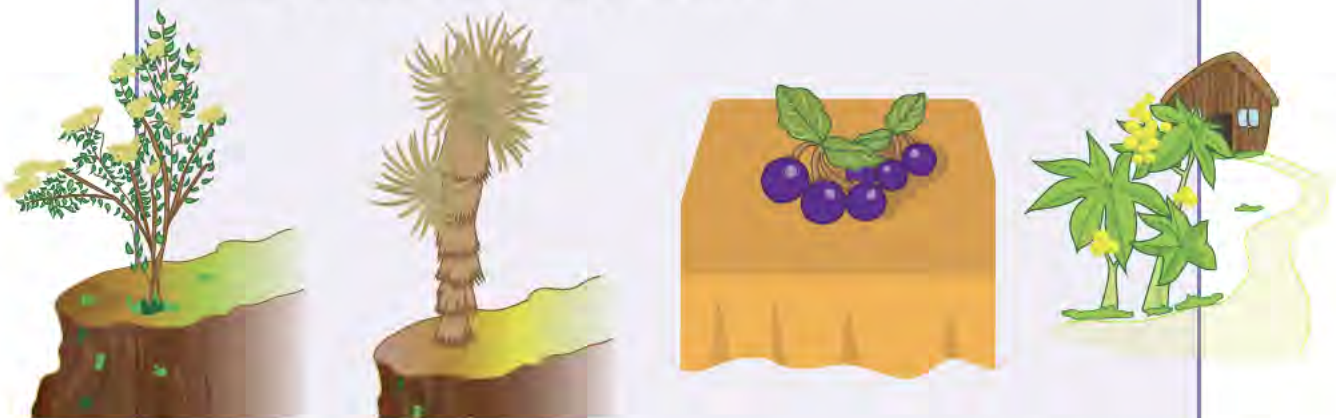
- Atháni riyàç xtiçkhuu tikhu iná ná awúun èjnà rígiç jamí athagiçma mbíçjyuu, mambáyáaç má xàbù naçsngáá.

- Ataxnáxi gajmiáaç àngiàanç ñajun rí nini laç ná ngújma xtiçkhuuu jamí mbíçjyú iná, numu rí mùsngàjma xú khaçnii. Àjma lá ìyìç makaç tima tsína mùnì la mbíçjyú iná. x, ch, dx.
- Athaçgii idxààç mètàdxáwíin rí naçthán xàbù naçsngáá.

Ná numbaa mèçphàà rígà mbaça iní iná, rígà rí naphu lu jamí xúçkhuì ma rígà rí ramijñaç muçphu xú rí iná mbìiç.

Rígà mangaa iná rí najmaa nuçni thana, xùçkhì má rígà rí nuçni ratháá gàjmàà xú rí ndò narígá ndxàà, rígà mangaa iná rí màçni tsíçyá rexàá.

- Atani gàjmàà rí kirathán, mìtràxii xàbù naçsngáá dí iyaç mìthàyàa xóó gàjmàá nindxùù iná.

- **Atrugua maçáan iná rí ngújma gïi, athayáá náá ejmaa mámbá inii.**

Iná Thana

Súkùç, Xìdxún, Iná rindíyaç ampá wáyu, Iná xìdìn jiaç, miýà tsíga.

Súkùç

Xìdxún

Iná rindíyaç

Iná xìdìn jyaç

Miýà tsígà

Iná rí Naphu

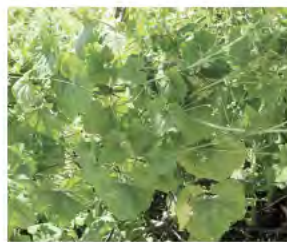
Iná ràmbù, Ngíçtsiç, Jmarátsí, Náwàç, mbrùwá.

Iná ràmbù

Ngíçtsi

Jmarátsí

Náwàç

Mbruwá

Iná rí najmaa mùçni ratháá

Iná iduç, iná xuà, ráxuu, iná ribéndiç, rìçi xtà.

Iná iduç

Iná xuà

Ráxuu

Iná ribéndiç

Rìçi xtà

• Atiajma jamí athanì májáan laç mu rí ndayó ithayáá.

• Aratá juíi gakhì mbiçyuu iná.

Iná Thana

- Súkùç.
- Xìdxún.
- *Iná xidìn* .
- jyaç.

Iná Thana

- Iná ràmbù.
- Návàç.
- *Jmarátsí*.

Iná rí najmaa mùçni ratháá

- *Iná íduç*.
- raxuu.
- riçi xtà.

• Lá natatsínuu içwáç iná rá, mu rí natsínuu atasngájmúú àngiàanç numuu rí mùniçnuu mangiin.

• Athanì riyàç githun numuu rí mìràthàn xó khaçnii mámbá iná thana.

Ndatawun
Ndkhùn
Ndngaxaç

Miçxá
Maxaç
Xáníç

Mbíjuàç
Chíjuáç
Mbàà

- Atiajma jami athanì mijñaac̣.

Najunç rí màgùma mbáníí. Aya mbá iná thana midxàç la ná guçwá kisngáa.

- **Athagíiç idxaàç màtàdxawíín rí naçthán xàbù naçngáá.**

Rí màjmàñaac̣ xóó itáán:

Rígà mbaçja githun rí nasngájma xú kaçni iná rí najmaa mùçnì tana, xú kiáxùù rìçyùù: mañaç, mùjmuç, miçxá, xú kiaxùu ixùù, minunduç, xfixú mbòç, xú jaçni inúu, wapa, mbijuà, nújndú; xú kiaxùù, maxaç, mùjmuç, maýaç mbòç, xuçkhuì má xndú, xí nujndu, mbíjuà mbòç.

- Arathán xú khaçnii iná rí chá nidxàaç ná guçwá kisngáá khamí gàjmaaç githun rí nìmàñaaç.
- Atadxawíin jamí athamindíç ñajunç rí nùxnàxì àngiàanç jamí athayambá miràtha xú khaçnii jamí ñuç eyóoç xóó. Ataxúxí ñawánç rí ndó nandaaç màràthàn.
- Athani ndxákuun inúú àngiàanç laç ná rí niçthán xàbù thana xáná jamí mámbáyá laç xàbù naçsngáá mùni ná inú iyàèç laç rí narmaçan àkiàn la.

- Aratha xú khaçnii mijñaç mùni ndxákun.

Gùthàn míjné muu rí khaçnii mùtháán mbá xàbù tsú naçni thana xána, maçthan maçján la, numuu rí maçthán laç xóç gájmaa iná thana, gùni méjánç laç kixtraxì xú rí.

- Náá rí iná thana najmaa rí naçnii la jmáa àngiàanii rí naçñúú ijìn rá.
- Xú khaçni iná ríçkhuì rá.
- Ná rí nandíi imbáyu rá.

Ná rí iná ñajuunç rá	Ná rí àngiàanii imbáyúu rá	Xú jaçnii rá

- **Atiajma jamí athani mejanç laç rí nithani.**

- **Athani riyàç àjmà xtiçkhuu iná rí niethán xàbù thana xáná, athani mbíçyuu jamí arathán náá rí àngiàanii imbáyúu ne.**

Mbíçyuu _____ Náá rí àngiàanii nambáyúu _____

Mbíçyuu _____ Náá rí àngiàanii nambáyúu _____

- **Atharaxií rùdaaç jmàà anàç náá rí iná thana nambáñu rí ndó ndañúu àngiàani.**

- Athani ìyìç maçka rí naçthí rí nirígà gàjmàá nindxùu iná thana. Athani rìyaç xtiçkhuu iná thana rí najmaa ná guçwáá khamí athani ná inuu ìyìç xú khaçnii imbáyú mámbá àngiàani.

- Athani rìyàç ìyìç rí naçthán rí nirígà ná ìyìç miçxá, atháyaç iná thana athagiçma ná inu ìyìç rígiç gàjmàá iyaç rakha.

Athani mĩjñác mbá xtóo ìyìç drígóo iná thana.

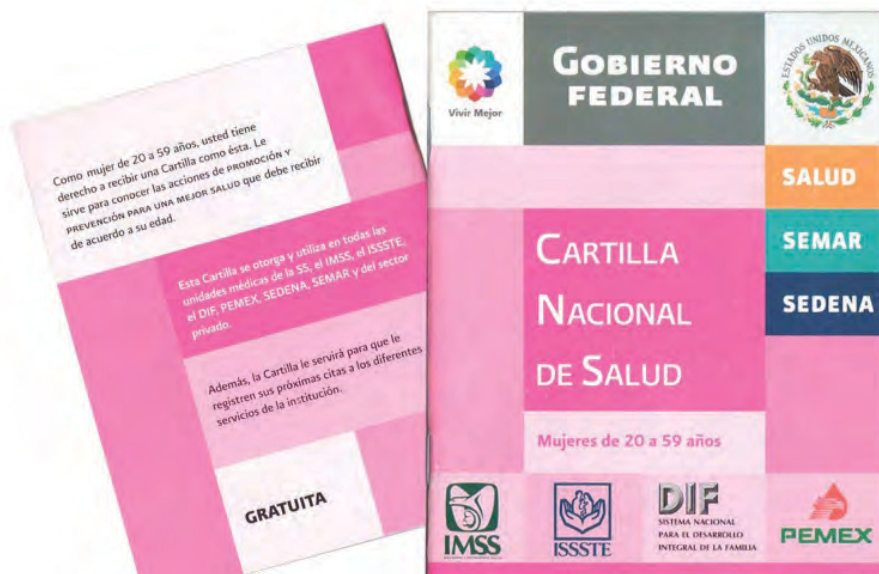

- **Athagiĩç idxaàç màtàdxawiĩn rí naçthán xàbù naçngáá.**

Rígà ìmba xú rí mágoo mùçniç lú jmàà mbá àngiàani, ìndòò ndáçyooç mùçguà ná guçwáç thana, ná màgoo muxna lú thana rí nigájnuu má ná iná, ìndòò numuu rí nitàxì má phú ikhaa.

Numuu rí mùyàxì rí mǐjñáç juwa, ná guçwáç thana nuxna lú mbá ìyìç ná natima nguathà nuthu ikua ná guçwáç thana rùyàxì mu rí nànguá kuaçdáá àngiàani, náá rí thana jaçyoo màgìçdoo xúya lú, ikhín naçthan mangáa tsá xàbìi ñajuan lú. Mbóó inii ìyìç rígiç, màgoo màjma lú àsndù ná guçwáç thana.

Nguáná rí thana nàçkhà ná xuájña lu Míxíi, ngà nguáná nàçkhà ná ìçwáç xuajin numbaa rídáá.

- **Atharaxùun anàç jamí athani ná inuu iyààç kitráxì rí ngujma gïi, aratháan mbáa dxájuaaç mambáyáaç.**

Náá rí thana giçdo xuyuç rá.

Nguána ndiyàç thana rígiç rá.

- **Athaçyaaç ná iyìç kitruku wíí, iyìç Nàgùma thana, jamí xàbù naçngáá mambááyaç midrìyàç laç rí ndaçyoo.**

- **Athanì dxákuun inúú àngiàanç ná rí thana gíçdoo xuyaaç.**

Mbàyòò xí nìmàñuç:

- Athani tsiníi gàj màá mbá √ rí xú khaçni rí nàmàña aç.

Rí nàmàñuç	Tsetsí	Nguánáá	Xóo fígòòç
Ndàyòò nguáthà inii iná thana rí gá ná xtáá			
Nánguá má eyóoç mbù mambáyuç rí ndò nàni githun			
Nakruaçoç rí ndò nàgùxnuu mbá ìyiç xàbù naçsngáá			

Athani mbiçyuu mbá iná thana jamí ná rí àngiàani nambáyúu.

- kiratáán, rí naçthán xú màtiajun, kuthun xtuçwáa timbá.

I. Rí miçthán numuu mbá kuthuun inúú àngian.

Náá rí nìmàña laç gùnç rí wambaç la nìnì gàjmàa rá.

Náá rí ìnìguàç la mùsngàjmúu àngian la rá.

Xú khaçnii gúsngàjma rí nìmàña la rá.

Rí miçthán numuu inúú ijín tsiguç timbá jamí tsiguç tiriajmà.

Ñúç khaçyoo mùçni mbá xúgiánç la rá.

Xú khaçni gúçni míjñáç la rí mùxnàxi rá.

II. Màwiçtháa ñajunç rí màgùma.

Ñúç mùçni mámbá kutháan la rá.

Mbá kuthuun	Rí màgùma

III. Ñúç eyaç la mùni míjñáç ñajun rí nìthàn míjñá màgùma rá.

IV. Gùthàn numuu khamí gùyà ñúç màçni mámbá kuthuun rí ndó mùxnaxí ñajunç rí niwaçngáá.

Mámbá kuthuun ñajun	Rí màgùma

V. Mùçngáá míjná ñajun rí mùxnàxí.

6. XÙKÚ

NàniÇnúu náá dí giçdóo numuu dí ríGá Náá xúajñaá, kamí namañuu naxná míç nàgruígú ikoo xú màgánu mbaça ná ndí ríGá Náá xúajñaá xúko má ìçwaç xúajin.

- Athani ndxákuun inúú àngiàanç mí ataçgí ìdxáa màtàdxàwíín rí nuti ìçwíin àngiàanç.

- Tsíín xùkuîç nùniçnuu rá.
- Ná kúwá rá.
- Ndí nájuun naçphu rá.

- Atiáxíi mijñáa xfiçkúún xùkú mí atrugua riçin mbú nùniçnúu lá xó mbá kuthuun trigàanç. Wàjin, Àyaç, Gàà, Xùwì, Àçwun, Tsíçbu, Àbùnç èmà, Ìgi, Ìndíi tuwi, Èyùç.

- Xó mbá rudíin trigàan laç gùnì mijñaa rí mùxnàxí, mùdàa kùma rí nita míjñá lá mbá kutháan.

Tsiin xúkuí nuniç
nuu lúç rá

Náá kúwa xùkú
bìgì rá

Ndí ñajuun
naçphù rá

- Athagíi idxààç màtàdxáwíin rí naçtháan xàbù naçngáá.

Ètsinç

Wí rkamaa ètsinç ná agoo iná, ìndoo nayaxì ná ngrìgùúnç ìçwíin xùkú, tikhún nàdìxìin xú tsìjní khamí wàjin; júwa tsú nagañúú xú àyáç gàjmàá ìgi; xúkhì má tsú núnì ajmúu xú ngolo jmàà rigu, xú má rí tsú nagóo ñijmàà ná inuu gíñá xú wìpí jmà tsùçtsún, natsímúú jamí nàwataa, ìndoo ikhá wí kàmaa ná iná, ndà ma rí eçthîi rí xkuánîi ngrìgùún xùkú.

Ndaçyóo ma rí mbá ètsinç ñajuunç, xaxó màngrigò xú ngrìgùn ìçwíin xùkú.

- Àçkhuì niçthá mínèç rí màçñîi guçwó gàjmáa iya ndáwóo ná nigìdèç mbáwí ikhaa, àkhuì niraxí míneèç.

- Dí ñajuunç gágiçnùç rá.

- Wí garádaç ná guçwáç niwán èçtha mbá açwá nidxawún.

Àçkhuì ndíçyoo rí nánguá la ñajuunç mbáa ètsinç, rí ndò nigájnúu réxàá ndíçyóo rí tima lá xpípiúu khamí mbáa wìpí ñajuun, tsímáa la èke xnàç mangaà xúçkhì rá, tsímáa gagi àkuìin xtáa inuu numbaa àjndu xúgìç.

Rí naçngáá: Xáçchàç wéñuç rí mìdxùçnu ná nádxùç, ràçkháa màkhá mbìyàaç gáçni.

- **Arathán numuuu.**

- Ndí ñajuun eçtí ajngáa rígi rá.

- Tsíín xúkuú ikújmii rá, ndí ñajuun ìçphù xùkú bìgi rá.

Ñajuunç rí màgùma mbáníí: Atanì ndxákúun gájmiáaç mbù wanii kúwá gùçwáá, mí ataçnduçuun ri mutan mbá ajngáa drígùun xùkúç. Gàmañaac jngó màràtùún mbá kuthuun àngiàan.

A a

- **Athaçgíi idxààç màtàdxáwíin rí naçtháanç xàbù naçngáá.**

Rí màjmàñaac xóóç itáán:

Rí naçtí numúú xùkú, ñajuun tsigajmàà ndí naçni gajmaà xú kaçñúún xùkú, tsígajmàà rígi naçni mámba kuthun, xó màçni gajmaa xtiçkhu inii xùkú: xùkú iná, mbù naçpu iná, xùkú xúwiç, mbù naçpu xúwiç, gàjmáa xùkú mbù naçphu xúgíí, mbù naçpu iná mí xúwiç.

Xùkú iná: ñajuún mbù naçpu indóo iná jmàà xndúu: xó xedi, xùkú mbá aphu, múgu.

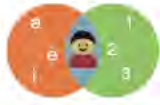
Xùkú xúwiç: ñajúún mbù naçpu indóo xúwiç: índi múgu, biyú, ìñaç.

Xùkú mbù naçpu iná mi xúwiç, ìwàá mbàà mbiçñuu, numuu rí mandoo màkùwá asndu ná máç, xùkú mbù naçpu indóo iná, mí mbù naçpu indóo xúwiç ngamíi màndaçfigiìn gáçni.

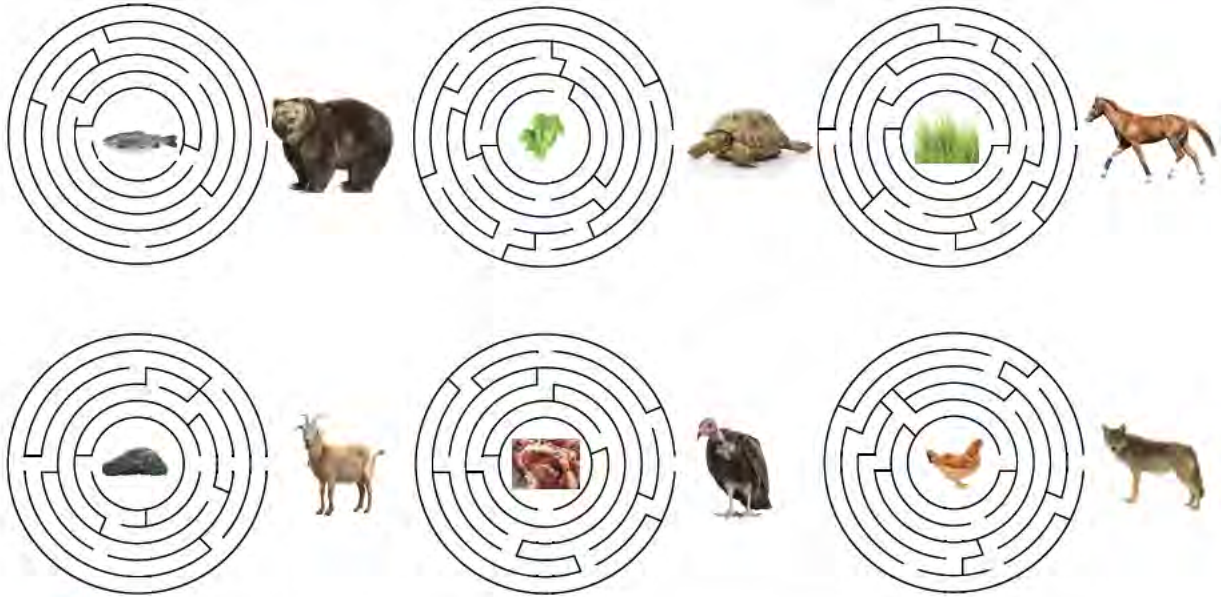
- **Arathán numuuu.**

Xó niwiçtíin mámbá inii xùkú mùçni gajmàà, màràta mbiçyuu mámbá inii xùkú.

• **Aratsín iyìç xtiçkhúún xùkú.**

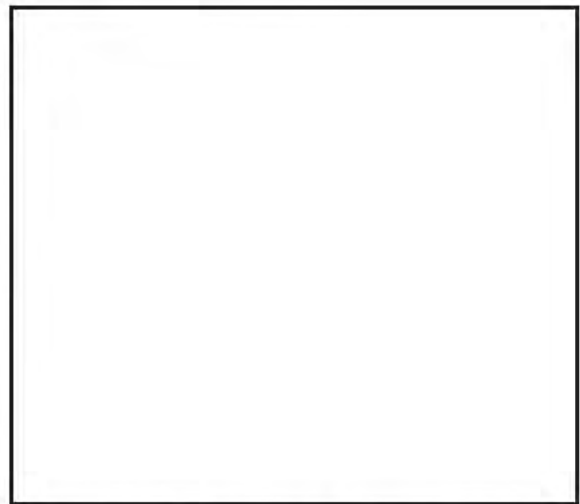
- **Atanì sinii kàmbàà di gíçmaa màçga mámbáa xùkú numuuu rí màndoo màgànuu ná rígá ndí mìkù.**

• **Atásngájmúú àngiàan jambàà kaxngróçoo.**

- **Ná xúajña lúç, xú káçni nùràçwiin mámbá inii xùkú rá.**

Mbá kutháan laç, ágàçjna laç muu mùràxùún xàbù xuájin, xú káçnii enì ikiin, rí naraçwiin mbóó inii xùkú. Atanì wiin xùkú mbú mutan ikiin, xúko má mangaa màràtàn xú kaçnii, mí náá kúwá xùkú.

- **Ná guçwá rí natanì gajmàà, atanì xtiçkhúún xùkú ná awúun èjnà rígi mí atásngájmúú àngiàanç.**

- **Athaçgîi idxààç mâtàdxáwíin rí naçtháan xàbù naçngáá.**

Rí ná numbaa Mèphàà rí phú giçdoo numuú xùkú tsú kitraçdiin numuu rí najmíi mùçphúún xú rí xtíla, àga, runduç, tsùtuun, mugù, khamí xúçkuì ma kúwá tsí najmíi mùñajuun gajmiá lu, xú rí xídi jamí xtángidiç.

Khúwá mangaa xùkú xáná xú rí ìgi, gàà, ìñaç, wàjin, àýaç, xùwì.

- **Rí niçngáá xàbù naçngáá, atarugua maçáan ná gachúún xùkú xánáç.**

Rundúç

ìñaç

Bádúç

Kùún

Mbàxtá

Ìçka

Ñajuunç rí màguma mbáníi: Náá gùçwáá mâtàni mbiçñúú xùkú tsi kúwá ná xúajñaac jamì tsí kúwá mijngi ikín.

- **Atadxawiín ajngáa rí mbrígu iwán gàj màà ajngáa rí mitsaan.**

Ajngáa rí mbó ikhaa

açwa

Grígu ná ixì mbàxtá
Ná brákáa mbá kùxtá,
Rí ndò nindxaçjuá
mbàxtá
Nigayúu kùxtá.

Rigu

Rigu miçxáa
Arathún dí ne thanè
guíñaaç
Ná awúun xáñá
Ayàç mijngi màyàxààç
Kuru tu kú
Kuru tu kú

Alberta Martínez Aburto

Tsijni

Tsíç tsríç içni tsijní
Ngamuu naçtháán
Mèçphàà,
Natsimuu nàgàtaa
mbámbá bríjníí
ndaçyá jùmà
maçtháán.
Xkuaçnii nìgànú asndu
Àçphàá.
Abad Carrasco Zúñiga.

Àyàç

Phú mitsiçñááç xtaa
náç júba,
Ìthàán mitsiçñaa rí ndò
kràçjáán
Nanuç náç agoo iná
ýáçjun
Rí ikháanç àyàç phú
mitsiçñaaç.
Gilberto Cariño
Maximino

- **Arathán numuu náá rí ìtháán nìnìguààç, xí nàmàñaaç ajngáa rí mbrígú iwán atasgájmúú àngiàanç.**

- Athani gaxii kumà kaxi gajmàá gitun rí ngújma gijyòç.
Atiaxii xkrìdoo.

xúwiç	xtángidiç	xùwánç	ixí	xùwì
guma	ràkíjuan	tísúnç	ràxà	xlúmbàà

Naçkù **ràkíjuàn**
maxaç **xùwì**.

Niçkù **xúwiç**
tísúnç xkunii.

Naçkù **ràxà** maxaç
mbáa **xtángidiç**.

Mìkù **guma**
xùwánç skunii.

Naçkù **ixí**
mbáa **xlúmbaa**.

- Mambáyáaḅ mbù naḅngáá màràtàjuúì, jamí atíáxíí gitun rí tima gìjyoḅ numuu màtàyàà xí naxná minààḅ.

Ìndíí tuwí

Baduḅ

Ìḅkà

Àga

Gààḅ

Xtíà

Bìyú

Xùwì

Wàjin

- Atanì riyàḅ gitun xú má tima gìjyoḅ.

Mbiḅñúú xùkú kitraḅdiin.

Mbiḅñúú xùkú xáná.

- Atíájma jamí athanì mijñáa gitun rí niratán riyàḅ.

- Atriçñaà gitsín frákoo fráçáá rí gíçma gíjyó, atatsaçwá miná dí ñajuun içkhuç.

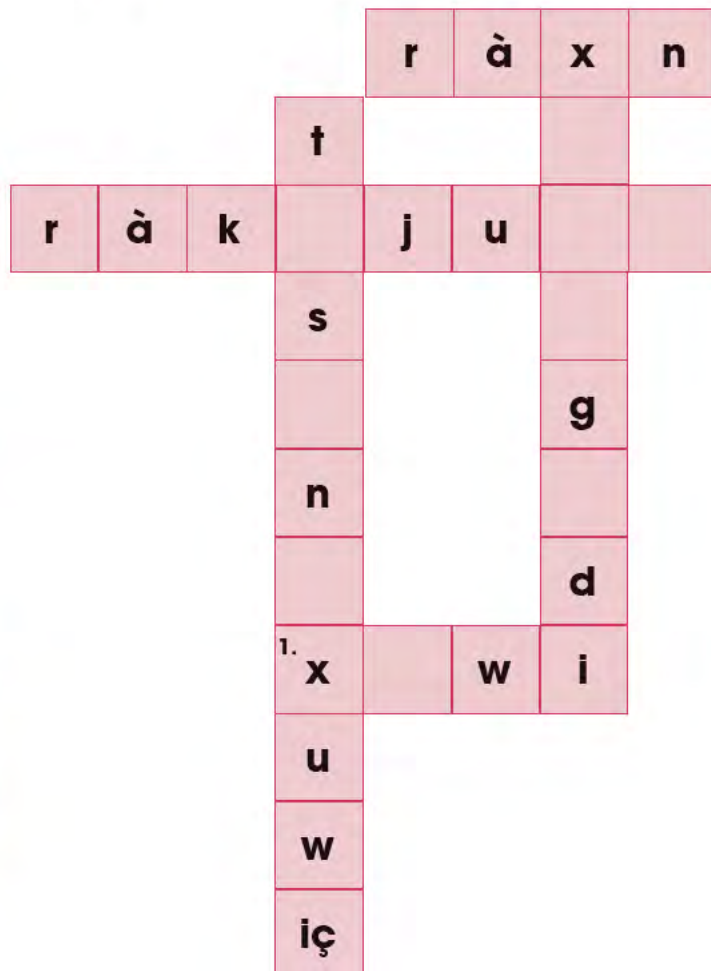
Naçku _____
maxaç xùwi.

Niçku _____
tísunç xkuniiç.

Naçku ràxa maxaç
mbá xtangidiç.

- Atasngájma ñajuunç mú mandoo màgùma mijñaà.

• **Athani gajmàà màtànì githun gàjmàá tsina rigi: k, g, kh, j.**

Mámbá kutun munì mijiñáan ìyìç maçka rí màti xó kaçñuúú xùkú mbù kúwá Náá xúajin, àjmìi **xùkú kiraçdiin**, mí àjmìi **xùkú xáná**, atani xtiçkúún ná ìyìç maçka.

Ndí ñajuun ìçkò rá: _____

Náá xtáa rá: _____

Xó kaçnii igùmaà rá: _____

Ndí ñajuun ìçkò rá: _____

Náá xtáa rá: _____

Xó kaçnii igùmaà rá: _____

Ndí ñajuun ìçkò rá: _____

Náá xtáa rá: _____

Xó kaçnii igùmaà rá: _____

Ndí ñajuun ìçkò rá: _____

Náá xtáa rá: _____

Xó kaçnii igùmaà rá: _____

• **Atasngájma ñajuunç dí nitani Náá ìyìç maçka ìmba kutúún àngiàanç, jamí gùtàn míjná laç rí nìxkamàa.**

Gùgímbóo ìyìç maçka rí naçtí xó kaçnii xùkú, mbá kutáan laç, munii laç mbá xtóo ìyìç rí masngájma xó ñajúún xùkú mbù kúwá na xuajin mí mbù kúwá mijngii ikín.

Mbayòò xí nìmàñuç

- **Athani tsiníí gàjmàá mbá √ mbá xúgíí jaçni rí nàmàñaaç.**

Rí nàmàñuç	Tsetsi	Nguána	Xóó tigòò
Nànguá ngíjyúu nàtàn kùmà rí gídàç idxùç			
Nimbáa nànguá imbáyúç ndù nàni gitun			
Nakuroçò kùmà rí mbá kíxnuu, rí nàgùxnuu mbù naçngáá			

- **Atani ikhoo màtrùwàa, tsíin ñajúún xùkú xáná mí xùkú kiraçdiin.**

	Àbunç èmà	
	Míxtùun	
Xùkú xáná	Tsúyáa	Xùkú kiraçdiin
	Múgu	
	Skájàç	
	Xídĩ	

- **Xí támàñaa gátàniì mijñáa xúgíí, aratáán mbù naçngáá.**

- Kiratáán, rí naçthán xú màtiajun, Timbá kutun.

I. Rí miçthán numuuu xú kaçnii rí nìmàñúú mbù narasngúún.

Ndí ñajuun rí nimañúú ìjìn gunç rígiç rá.

Ndí ñajuun nàniğùç masngájmúú ìwíin àngiùnç rá.

Xó kaçnii gúsngájma rí nìmàñúú rá.

Rí màjmaa, màràtan awún tsiğuç timbá jmàá tsiğuç tiriajmà.

Ndí ñajuun gúnì rí nájmà kutuun rá.

Xkaáçnii gúnì mbáníí ñajunç rí mùxnàxí rá.

II. Màwiçtháa ñajunç rí màgùma.

Ndí màçni mámbá rúdiin rí nimbánu.

Mbiçyuu	Rí màgùma

III. Aguádáá mbá xuguí rí mbáçyóo màjmaa laç.

IV. Gùta míjna mí gùyàà míjña laç náá rí maçni mámbá kuthun ndù mùxnàxíí rí niwaçngáá.

Mbá kuthun ñajunç	Rí màgùma

V. Mùçngáá míjñá ñajunç rí mùxnàxí.

7. TSINDXÁKUUN DÍ RÍGÁ NÁA XUAJÑUÇ JAMÍ İÇWÁ XUAJIN

Gívánç nímiç dí nigıçthúnç numuu dí nirígá gäjmäá dí nigüma náa xuajñuç xúçkhuín máç itàán xuajin.

Atagíiç idxaàç màtàdxawiín tsidxákuun dí nirígá.

Vàjin gàjmàá ràbù

Mbá miçtsú mbáa vàjin gregòò ndaçyáç dí mìkhù náa ravuun mbá raxtu. Àçkhuèèn nigájnúu ràbù tsí raxtuu khayá ajuanç mika nirmídá ráçaa. Ikhaa vàjin nigáyúu dúçkhuíin nànguáa neçngoò mbayá ajuanç. Neçngoò nikríyàà nìkà gíkhú ìmbà raxtu dí khrìgà khrèdoo.

Xúçkhuíin máç niguatúun tátá nìkà xkamaa àsndò ñúçúún. Ìmbà máç nirmédóo júu, náa gáçkhá dí, nànguáa neçngoò maxíyáa. Xúçkhuíin nánguáa ndiyuu vàjin màgàjnúu dí ìtáán mbiçi.

Nehemías Neri Escuela 27 de Septiembre de 1960 Tlacoapa, Guerrero.

Míxtú tsí naçni dí guéen

Náa mbá xuajin láfiin, mbekhàç naçni khína xuguiin ràbù nurùgua raça mijnáa laç náa goçvóón xúçkhuíin máç nuràxi laç xúguiç gunitsu dí naguanúu, numu dí, xí nànguáa gixìç laç rá, vàtsi laç àsndòó ikhaa vríyàá mbayíí, xúçkhuíin máç xí naçphu míxtú khimaa. Mbá mbiçi, mbáa tátá ndiyuu gáçni mìçñúu ìmbàà dí naçni riyà mìná laç mbáa míxtú, numuu dúçkhuíin nindríçyá laç ixndúu ajuùn dí niçni mújúun gàjmàá idú tsídú. Nigiçthùùn rè màgànú míxtú náa guçváá. Nikú ìçkhà ratsriyàç inuu ikhaa míxtú nigíçdù máç nirmidá ráçaa. Khan-góo xúçkhuíin ikhaa ràbù nímbà miçtsú niçni riyà mìnáa laç míxtú tsí naçni dí guéen.

Profesor Galdino Maas Coox.

Watakáme gàjmàá xùvîin àçgù:

Nàkí vajyúu, Watakamè nixtáa mbávîi gàjmàá xùvîin àçgù. Vámbá dí nàkhà laç náa nàkà gáñájunç mbayuu naxkama guma mika xígì náa avúun brútù. Mbá mbiçi niguanúu niyama dúçkhuîin mbàçyoo tsáa ñajuun tsí naçnu guma. Àçkhuèn ndeçyoo Watakámè dí tsímbàç ikhaa xùvâanç àçgù nigájnuu náa khràçaa naçgu niçni riyà mìná laç mbáa àçgù kueçtséen, tsí nitoçòò nigíçdù niçnu guma. Nìkà nímîi Watákamè dúçkhuîin nigíçthùùn màmbóo àçgu gáçnu, nàkí nivámbóo àçgù nigájnuu máç nìkà, Dúçkhuîin ikhaa Watakámè nitoçòò gáyáxí xtóo xùvâanç dí gíç mbayíi nìrakuáa máç ravuun vâtsúnç nikha, migínáa ikhaa àçgù nigíçdù nimbìyàç nú nayaçvá khoo víjì. Dúçkhuîin ikhiin ràbù tsí nuthan ajngáa dí wixarika nuthan dí mbáa xùvâanç àçgù niçni riyà mìnáç la mbáa àçgù tsí niçni àçguîi Watákamè.

Nancy Benítez Chávez

Escuela

Amado Nervo Naranjito de Copal,

Municipio del Nayar, Nayarit.

- **Athani ndxákuun inúú àngiàanç**

Diájun dí niniguàç ìtâán rá.

Tsáa ràbîi tsí traçîin avúun ajngáa niniguàç içni rá.

Xkáçni nikhùmàç numbaa náa nìrígá ajngàa rá.

- **Atani riyàç laç mbá xtiçkhu avúun vámbá èjnà dí naskájma vámbá kuthu dí nìrígá ajngáa vajyúu nú ataníi mbiçyuu ajngáa**

Dí nagiçdù

xkáçnii ìkàrambánuu ajngáa

Xkáçnii vámbarègòò

- **Ataxpiçtháraça xtiçkhu dí nitaraçvii gajmàá atarathán numuu xtiçkhu dí nitariyáç.**
- **Vámhá kuthuriganç la mùni dí makujmaa itháan ajngáa dí nírigá vajyúu mbùyà nakúu dígì.**

- Gàtriganç la mbá jndii.
- Gàrmàçánç la nímiàaç dí mbá ajngáa gíçmaa màgèçdoo xkáçnii nagiçdù, xkáçni ìkà rambánuu gajmàá xkáçni navámhá règòò.
- Mbáa ada magiçdù maxná mbiçyuu mbá ajngáa dí nírigá nàkí vajyúu.
- Ada tsí gíç mbiçthá ñavún májánç maçthán khùmà dí xkáçni giçdù ajngáa dí nírigá nàkí vajyúu.
- Ada tsí ìmbàà marígu laç ìmbà khùmà dí khiçyá ìçkhà máç.
- Ada tsí tsùdīín vóo maçthán khùmà dí xkáçni vámbá règòò ajngáa.

- Ñajunç di mâtàni guçvǎá. Atarathúún àngiàanç numuu ajngáa dí nitani.

- Atani dxákuun nú atanííç mbiçyuu itàán ajngáa dí nirígá vajyúu dí natanuçviin ikháán.

- **Atambáyí jmáá náa maguváá ruani xuajñaac tsí muthàn laç ajngáa dí ndoyáá.**

Màrámbúma laç múnì mbáníí:

1. Náa gáchán laç mùdxúun ajngáa.
2. Ajngáa dí mbiçyà rígu gàjmàá númà laç dí màgìçthùún ràbù tsí muthan ajngáa.
3. Mbèçyáa dí màgùmà gàjmàá xkaçnii gumaku mìçda ríguíin ràbù.

- **Atadxuun ajngáa dí vajyúu**

Mbá kuthuun: Arathán gajmiáaç anguiàan ajngáa vajyúu dí nitadxuun.

- **Arathán mbaça inii ajngáa vajyúu dí nitadxuun gàjmàà xí nivámbáç, atani riyàç la mbá xtiçkhuu gixàbà dí gíjmaà numuu nirígá vajyúu.**

Màxábumaaç dí màtàníí mbiçyuu ajngáa dí nirigá vajyú.

<hr style="border: 0.5px solid black; margin-bottom: 10px;"/>	

- **Atayambááç náa màrìgá dí mìtàskaçmá òyàç la ajpgáa vajyúu dí nìdxúun.**

- Agùràvín ràbù tsí mùyàmbááç màgùma riyàç laç.

- Agùrìyáa mbáa tsí maçthán ngaç laç, xí ndaçyóç.

- **Atadxavíin xó jaçnii dí naçthán ràbù tsí naçngáá.**

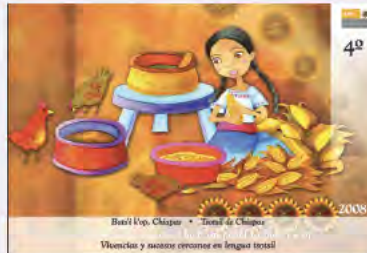
Rí màmaßnahmen itàán:

Náa xuajin rígá mbaça inii dí nagiçtháán ajpgáa dí nirígá nàkí vajyúu: rígá dí khagu ajpgáa dí naçthán máçán ikhaa dígì ñajuun dí naxná mbá ede xkáçni màxtáa mújún mbáa ràbù. Géçdoo atsú kuthu:

kuthu ginii: dí nagiçdù.

kuthu diajmuù: Dí xkáçnii ìkà rarígá.

kuthu diatsúu: Dí navambá règòò àjpgáa dí nirígá.

http://basica.sep.gob.mx/site/alumnos#LLSI_Alumnos_Basica

- **Vámbá rúdíin guni mbaníí èjnà gàjmàá dí nìdxúún numuu ajngáa dí vajyúu.**

Ataniíç mbiçyuu ajngáa vajyúu inuu ekhoo.

Khùmà dí géçdoo ajngáa vajyúu ginuu.	
Náa nigájnuu ajngáa vajyúu.	
Ràbù tsí naguvááç avúun ajngáa.	
Dí narígá avúun ajngáa ñajuun.	
Ñajunç dí nimbáyúu nimbánuu xkujndu ñajuun.	
Xkáçni nivámbá règòò ajngáa vajyúu.	

- **Atani riyà laç atsú xtiçkhuu khùmà dí géçdoo ajngáa vajyúu ginuu.**

Dí nàgìçdù	Dí xkáçni ìkà rambánuu xkujndu	Dí xkáçnii ìkà ravámbá règòò

Khùmà dí géçdoo ajngáa vajyúu diajmuù.	
Náa nigájnuu ajngáa vajyúu.	
Ràbù tsí naguvááç avúun ajngáa.	
Dí narígá avúun ajngáa ñajuun.	
Ñajunç dí nimbáyúu nimbánuu xkujndu ñajuun.	
Xkáçni nivámbá règòò ajngáa vajyúu.	

Atani riyà laç atsú xtiçkhuu khùmà dí géçdoo numuu ajngáa vajyúu diajmuù.

Dí nàgìçdù	Dí xkáçni ìkà rambánuu xkujndu	Dí xkáçnii ìkà ravámbá règòò

- **Atani mbá ñajunç rí muxnaxí vámbá kuthu náa mùskàjímá ñajunç dí nìní.**

• Ataraçvíç la ajngáa dí nagiçníí gajmàá tsinaç: m, n, ñ, ý.

- Aratsiin gajmiáaç àjngiàanç náa nataruva laç nú nataxpíçthá laç ajngáa vajyúu tsùdùù xtiçkhu dí nitani májáan máç. Ataníí vámbá ekhoo dí nagitandaçàç.

Ajngáa vajyúu ginuu_____.	
Atariçkhui laç dí nagiçdù.	
Atañaviin khùmà dí nàkà ndráçaa ajngáa.	
Atariçkhui laç khùmà dí navámbá règòò ajngáa.	

Ajngáa vajyúu ginuu_____.	
Atariçkhui laç dí nagiçdù.	
Atañaviin khùmà dí nàkà ndráçaa ajngáa.	
Atariçkhui laç khùmà dí navámbá règòò ajngáa.	

- **Atadxuun májáanç ajngáa vajyúu dí nàçkhà**

Ngòtsì Ùgàç*

- ¡Váil, xúgíç nagájnuu tséjmaa inuç!, içthán máç dí içthán Ùgà ngòtsì. Khimaa máç ikhaa xùkúç: tsetséé gànú laç vakhaç, ikhaa tsí àsndò tsùdíin vámbóo ñajunç inuu, nimbá miçtsú màtàyàá màkhànáá mbá gumakuu numuu viphee, nú ikhaa tsí mbá nakháñúu içgu mbekhàç naçgu.

- Àsndò mbegèè ñìgànú rá!, niçgí minaç mariçkhuu mbiçi, nixtáa nikha-nákoo dí ànguìn tsí xaxí nàgànií nímíi khoyáa numu dí mimbemàà màçni mbá ñajunç inuu.

- Dàçkháa niçgí minaç màçni mbánúu mbàví ñajunç vabaç dí khaç-yoo magíçmbú iná nejndoo dí nàgrìgúu mbekhàç naçni gúvàn num-baa, maguxi laç itsí dí vríyàá náa ikháa mbekhàç naçni mikaa num-baa.

- Díajngóo gáxnúç miájunç màni mbá ñajunç dí guaníi muni ikhiin ànguìnç rá. Ivàá májánç xí màgíçdù màtsiin nú mbàyà laç xùç ka, içthán.

- Ràmàjánç xí xúçkhuìn gátàni, içthán mbá àkuáan. Dàçkháa ñajunç dí nàgùma tsùdù àkhàç ñajuun dí itàán gíçmaa numuu ngáç; ñajunç dí itàán gíçmaa numuu ñajuun dí. nataçgíç májáanç nímiàaç natani nú navámbáç nataríyáç xúguiç, numu dí ikhaa dúçkhuìn dí màçni mújúun nímiàaç gáçni mbekhàç gátàni mbáníi xúguiç.

- Dàçkháa xúgíç ñajunç ndaçyóç dí muni ràbù tsí viphee iñàjunç. Rígá ñajunç dí ndaçyóç mbiçi gàj màá tsakhií. Xí nànguáa itaçyáç tseçyaç màtànì xígì màxátáyàá dí ñajuìn gájmáá màtànì, xúçkhuìn gáguá-náaç gàjmàç ede dí màráskájmaa dí natayáá màtànì mbá mbiçi.

- Numuu dúçkhuĩn, gíçmaa dí mbùçyáç tsakhĩ mùçnì mbá ñajunç mèskè xí nànguáa eçngà láç màmbá láç, xí nànguáa içni rá tséçyáá xí nàmàña láç xúçkhuĩn máç xí tsímàña láç gúçní khimaa. Mùxúsniçñáá dí mùçnì mèskè xí nikhanáka láç dúçkhuĩn dí májánç nàtsò màçngà láç mùçnì mbá ñajunç; dúçkhuĩn içthànç ikhúún dí gíçmáá màtàçyáç tseçyaç màtànì mbá ñajunç. Àsndò gáçni jmbuu nímiàaç ikháán dí gájamáá màtànì.

- İjúçúún, àkuáan, àsndò nímiç ñiganú dí nitarathán. Ikhaa dígì ñajuun dí ndaçyóç inuç ikhúún rá: mbáa dxàjúç tsí mambáyúç mbàyòò guá-thá mbàà gíçmaaç numuu dí mbùçyáç tseçya mijná; nàxnàç ajngóç dí màgídá minaç mànì ñajunç xígì rá.

Ninójngoo mbaça mbiçi rá ikhaa Ùgà, ngòtsì, nagídá mina' màmbóo ñajunç inuu.

- Àsndò nadxuu nímiç khaçya minaç numuu dí vámbá mbiçi ndaçyoo xkáçni ìkà naríyáç lájuĩn lájuĩn ñajun dí naçni, ndaçyoo máç ikhaa dí ndaçyá' tseçyòò màçni gáxúu xúguinç ñajunç inuu.

- Diápú nadxuu nímiç rá: numu dí ìtáán gíçmaa numuu ñajunç dí gíç-maa màmbá láç makoo chúçgínç ñajunç dí nambáyúu màxúu dí vanii; dàkháa mùgíçma mijná ñajun dí vanii dí màràçngóo màxúu mbá mbiçi.

* guía infantil.com <https://www.guiainfantil.com/1240/cuento-infantil-sobre-la-perseverancia-uga-la-tortuga.html>.

• Atarugua maçáan ajngáa dí nariçña laç vámbá gitraxi
Tsáa khiniî ñajúun tsí naguvááç avúun ajngáa rá.

Diáingóo dúçkhuîin guma mákáá ini ànguîin tsí xaxíí rá.

Tsáa ñajuun tsí niçthán minaç gèjmàá ngòtsì rá.

Atariçñaç la gitraxi.

Diájun nigictháán ngòtsì ùgà dúçkhuîin niriçkhuç la khùmù rá.

Xkáçní nivambá ajngóo ngòtsì ùgà rá.

Diajúun khùmà khayá ajngóo ngòtsì ùgà rá.

- Athani ndxákuun gajmiáaḥ àngiàanḥ xkáḥni nitariḥnaḥ la gitraxi.
- Ataraxnuu nú mâtàdxùwíin

Mbá xuguíḥ xuajin khuaḥdáá ajngáa dí vajyúu, ikhínḥ eḥyáá numuu dí nirígá xuajña láḥ gâjmâá kixuù vámbá ajngáa vajyúu dí naxná mbá khùmà gâjmâá dí ndaḥyoo mbá xuajin, xìná laḥ gâjmâá xìḥñá láḥ ñajúún tsí nuxmâ-taa guvááḥ gajmíí ede dígì.

Carlos Montemayor niḥthán mbá miḥtsú dí ajngáa vajyúu dí nirigá, náa xuajin ñajuun vájndi mbá khùmà kuetḥséen dí màgòo mâtàdxuun xúḥkhuíin máḥ mâtâyàá inuu mbá ìyìḥ nùtsàḥvâḥ mâtànùvín ìtáán ajngáa vajyúu dí rigà náa ìḥvâá xuajin, màgòo mâtàxkâmaa náa ìyùù SEP.

Atandaḥáá mbáa ràbù vajaà mambáyáaḥ mâtàḥyáḥ la inuu internet náa ekhoo dígì.

http://basica.sep.gob.mx/site/alumnos#LISI_Alumnos_Basica

Mbayòò xí nìmàñuç:

- **Athani tsiníi gèj màá mbá √ náa tima dí nixtáa nìmàñaaç.**

Rí mà m à ñ u u	Tsetse	Guáná	Ndaçyóç xóó
Nànùçvínç la xkáçnii géçdoo ajngóo xuajjuñç			
Nàníi githun mbávúún			
Naçkhuòçvòç ede dí naxná iyìç dí nàçthán víç la ràbù nasngáá.			

- **Atrovaç la gèj màá mbá ekhoo dí narígá avúun ajngáa vajyúu gèj màá vámbá khùmà kaxíi.**

Khutu dí géçgoo ajngáa vajyúu

Khùmà kaxíi dí géçdoo vámbá kuthu dí nigìçthán

Dí nagiçdù.

1. Mbá miçtsú nixtáa mbáa xùwàán gínáa

Xáçnii ìkàrambánuu xkujndu.

2. ndavaà tsí itháá numuu manítsuu

Xkáçnii ìkà vámbá règòò.

3. Numuu dí nivanu ríga niçni ñajñii

4. numuu dúçkhuiin nindavii, niçni àsndòó itsuù

5. xkhuaçnii má nikhañúu

- kiratáán ñajunç dí muni ìjìn tsiguç timbá nú diajma.

I. Rí miçthán numuu inuu mbá xúgíin.

Diájuun ñimàña laç numuu dí nigíçthán rá.

Diájun dí nagíçthán nuxiç màgoo mùthàn rá.

Xkáçnii gúskàjma dí ñinì gajmaà rá.

Rí miçthàn numuu *tsiguç timbá gàjmàá tsiguç tidiajma*

Diájun gúní mbá xugiánç la rá. Gùròvá mijná vámbá ediánç la.

II. Màviçthá régòò ñajunç dí màgùma mbáníí.

Diájun gáçni vámbá viçthîin rá.

edèen	Ñajunç dí màgùma

III. Gùràçvîí, Diájun dí ndaçyóç duçkhuíin màgoo mùni mbáníí ñajunç dí nigíçthán laç rá.

IV. Gùthàn nú gùyàá díájun gáçni vámbá viçthiín mbekhàç mitaskàjma ñajunç.

Ñajunç viçthiín	Ñajunç dí màgùma

V. Gòsngá mijná xkáçnii gùskàjma ñajunç rí mùxnàxí.

8. NDXÀÀ RÍ NAGÁJNUU NÁA XUAJÑUÇ

Ndàyòò guáthá gíçmaa numuu ndxàà dí rígá náa xujñuç.

• Ataraxnuu mbiçyuu ndxàà dí nagájna laç gùnç dígi.

**Gùnç timijna
gùvàçgùnç dígi**

Mbiçi juvan	Mbiçi ginuu	Mbiçi diajmuù	Mbiçi diatsuù	Mbiçi diakhuù	Mbiçi vitsu	Mbiçi majñu
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
						Gùvàç ìtsù maç ìkà ñajunç gùnç timijna gùvàç nagájna laç ndxòón jyàmá tsí nijmúú ajuanç xkamídá nithan mbáá numuu xuajin Mixíí.

14	15	16	17	18	19	20
Gùvàç nĩtsu	Gùvàç nĩtsu					skíñúúç ìmbà
ìkà ñajunç	ìmbà maç					maç ìkà
gùnç timijna	ìkà ñajunç					ñajunç gùnç
gùvàç	gùnç timijna					timijna gùvàç
nagájna laç	gùvàç					nagájna laç
ndxòò mbiçi	narámá laç					ndxòò mbiçi
dí dxàkuun	ndxòò dí					dí nivrígú
Miguel	nigiçdù					xkujndu dí
Hidalgo y	xkujndu nini					nìgèçdoo
Costilla	ràbù tsí gínî					Mixíí gajmî
niçduùn	náa Mixíí.					ràbù
ajuan tsaçvá						numbaa
dúçkhuîn						redáá.
nìgìçmbíin						
ràbù nivádàá						
xkujndu						
numuu Mixíí.						
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

- **Atarathán xkáçeni khùmàç dí nagájna laç ndxàà dígì.**

- **Athani ndxákuun inúú àjngiàanç.**

- Diájun khiná ndxàà tanuçviin náa xuajñaanç rá.

- Dí ñajuun numu gájnu vámbá ndxàà dígì rá.

- Á natayáá diájun khiná ñajunç dí narígá majñuù ndxàà dí nagájna laç xuajñaanç rá.

- **Ataríyáç mbá xtiçkhuu ndxàà dígì nú atani riyàç la xtiçkhuu ñajunç dí nàgùmà majñuù ikhaa máç.**

Ndxàà dí gùvàç nítsú ìkà ñajunç gùnç mijna gùvàç

Ndxòò anà lác

Ndxòón nímà.

- **Atarígu laç vaphà ñajunç inúú àjngiàanç dí nitani xtiçkhuu nú ataráthúún diájun dí niniguàç itàán.**

- **Atani mbáníí gajmiáaḷ àngiàanḷ nú ràbù nasngááḷ nakúu mbá najunḷ gitraxi.**

- Khùmà dí géḷdoo mbá gitraxi ñajuun: màgìtànùḷvîin diájun khiná ñajunḷ, gumaku dí ríḡá náa nagájna laḷ mbá ndxàà.

- Atarathán **diájun khiná dí màgòò mùràxì**, ikhaa ñajuun: Diájun khiná ñajunḷ gùma natso màgàjné laḷ mbá ndxàà náa xuajin rá. Tsáá khiníí ñájúún tsí nuni mbáníí ndxàà rá Diájun khiná gumaku ríḡá mbèkhàḷ nàgùma mbánúu ndxàà rá.

- Gàgìḷvîi gitraxi dí ràḡákhîi nú gàḡèḷyáá guáthá mbàyùḷ ḡáḡájyúu dí màgìtràxì.

- Tsáa ñajuun tsí màgìtràxîi nú námbîi.

- Tsáa ñájúún tsí muraxi nú tsáa ñájúún tsí muníiḷ dí màgìtràxì. Àḡùsngá mijná xkáḷni ḡuráxì.

- **Ataniíç náa vámbá èjnà khùmà dí nigíxnáaç mbekhàç nitraxùún ràbù.**

Ñajunç dí gíçmá xtóo

Ñajunç dí naçni

Guáthá mbàyùç dí mbèyáá xkáçni gájnuu mbá ñajunç

Gumaku dí ríçá mbekhàç nambánúu mbá ndxàà

- **Atraxnaxí inúú viçthiin ajngáa dí nitaníí nú atadxuun májáanç dí muxnaxí ikhiin.**

- Ataníí githun gàjmàá tsina. r, l.
- Atanííç avúun vámbá èjnà mbiçyuu ndxàà gàjmàá mbiçi dí nagájna laç náa xuajñaac.

- **Atayajma nú atani májánç la.**

- **Atadxuun májánç dí naçthán ràbù naçsngáá.**

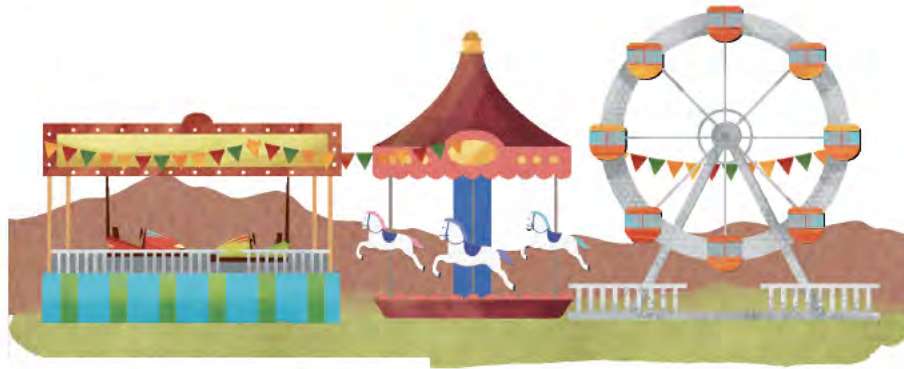
Ndxàà ñajuun dí narígá gagi gàjmàá dí naxná nakúu dí xkáçni ñikà narígá avúun mbá xuajin mèçphàà.

Mbá ndxàà ñajuun mbá ñajunç dí narígá avúun mbá xuajin, ikhaa ñajunç dígì naríyáç mbáa ràbù tsí nithan xuajin numuu maríyáç ndxàà. Majñuù ndxàà dígì narígá ndaçkho gumaku khiçyáá ràbù tsí naríyáç ndxàà; numu dí nàkà gífráçàá, nú ikhaa naxnúú ràbù nuphuçtsu. Mbekhàç navámbá rígu ndxàà rá ikhaa ràbù tsí naçthán ndxàà naçni gagi laç nímiì xuajin gàjmàá ixi yoo dí namídá. Ñajunç dígì nígiçì nakúu ini xìçñúú xìçñá láç vajyúu nu nàçkhà ndrígàà àsndò xígì mbiçi.

- **Atani májánç mbá ìyìç pàjnu numuu ndxàà dí natayáá nagájnuu xuajiaaç.**

- **Ataxpíçthá ráçá ñajunç dí nitani gajmiáaç àngiàaç.**

- Atarathán víi laç ajngáa dí tima inuu iyìç pàjnu dí naçthán numuu ndxàà.

Giçsia nakú, náa nuðíin ràbù
gàjmàá ajuanç giñáa tsí nadxuu
àkuíin

Gunitsu gunigùç mixíí

Gixnamijná vaxtá

Gitaskájma dí naguma mbá xuajin

Gitsíin xede

- Atarugua maçáan mbá jndi dí m̀gò m̀t̀xk̀amaa avúun ndx̀à xuajin dígì.

- Athagiç idxaàç màtàdxawiin májáan dí nagiçtháan.

The screenshot shows a web browser window with the address bar displaying 'laopiniondezamora.es'. The page title is 'La Opinión' with the subtitle 'El Correo de Zamora'. The article title is 'Ndxàà gaxabà dí èçvää gitanuçviin nú nímì xuajinç.' and the author is 'Francisco José Alonso Rodríguez/11.07.15'. The article text is in a dialect of Spanish and discusses social issues related to the Romani community in Zamora.

<http://www.laopiniondezamora.es/opinion/2015/07/11/fiestas-populares-alma-pueblos/856733.html>

• **Atani gáxíí ajngáa náa khùmà káxí.**

Ajngáa dí naçthán numuu khùmà
gàjmàá gumaku

Xkáçni dí májánç ríga náa avúun
mbá xuajin

Dí nàmàñuu ndaçyoo mbá xuajin

Dí kueçtséen gàjmàá dí naniguàá
láç narígá

Mbá ndxàà ñajuun

mbá_____.

Mbá ndxàà ñajuun dí naruván láç

numuu_____.

“Folkloré” ñajuun mbá ajngáa dí

naçthán_____.

Mbá ndxàà ñajuun mbá

ñajunç dí_____.

• **Ataníí diájun khùmàç ikháán dí naçthán khùmà káxí dígì.**

... mbá ndxàà naruthu rígu ñajunç dí nàgùma tsetséé, numu dí ikhaa ñajuun mbá dí gitraçthiín màgànú natso maroven laç ràbù xuajin.

Mbá ndxàà ñajuun mbá dí khayá nímiì mbá xuajin.

• Atanííç ajngáa gàjmàá tsinaç r, l.

• Atanííç mbá xúgiç inii ndxàà dí nagájna laç náa xuajñaac.

- Atayajma nú atani máján laç dí nitanííç.
- Atayaxii xkáçni trigà githun nú atarugua raça dí mbéçthán ikà khayóo.

túngaa	ràbù tsí nundiyíí	ràbù giçsia
ràbù naçthúun	ràbù naríyáç ndxàà	ràbù nañavùun xuajin

- **Ataniíç khùmà káxí gàjmàá githun dí tima gèjyo.**

- **Ataçyá laç ajngáa gumaku numuu ndxàà dí gati avúun èjnà dí gíçma gèjyo.**

g	c	t	t	w	g	x	y	n	b	x	k	á	ó
u	h	s	d	x	f	i	o	í	g	t	y	ì	g
m	f	ñ	n	u	r	a	ç	à	m	i	j	n	a
a	g	x	f	r	l	s	x	k	l	n	j	m	ñ
k	i	n	ù	m	b	à	y	í	m	i	j	n	á
u	d	t	g	y	j	d	h	k	j	f	d	r	y
p	k	i	b	r	ñ	r	o	a	a	u	l	v	n
r	l	g	y	x	n	u	d	a	m	i	j	n	á
x	x	y	o	p	g	t	s	t	r	d	t	g	x
t	e	r	k	g	i	d	v	r	d	x	y	w	o
v	n	u	ñ	a	v	ù	m	i	j	n	á	y	m

Mbìçyáá muu rí nìmàñuç

- Athani tsiníi gàjmàá mbá √ ñajunç dí nìmàñaaç.

Rí màmàñuu	tsetséé	Nguaná	Nànguá
Nànguáa migíjyúu ìxnà khùmà dí góçdoç			
Ndàyòò guáthá gíçmaa numuu ndxàà dí nagájna laç xuajñunç.			
Mbávúún ìnííç ajngáa.			
Naçkhun ròçòçajngáa dí naguxnuu ràbù nasngááç inuç. xuajñunç.			

- Atanííç diájun khùmàç ikháán dí gíçmaa numuu màtàmàñúún àngiàanç màgàjné laç ndxàà náa xuajñaaç

- Ikhoo ñajunç dí muni ijìn tsí tsiguç timbá gàjmàá diajma.

I. Kiaxuù khùmà dí m̀t̀arígu laç inúú àngiàanç.

Diájun dí nìm̀àñã laç numuu
ndxàà xuajñàn laç rá.
Diájun khiná gumaku
gíçmaa mùthàn numuu
mbekhàç nagájna laç
ndxàà rá.
Xkáçni gúskàjma dí nìm̀àñã
laç rá.

Kiaxuù khùmà dí muni dxákuun ijìn tsí tsiguç timbá g̀ajm̀áá diajma.
Diájun gúní xúgián laç rá, Àgùrùvá mijná laç vámbá kuthun.

II. Xkáçni gávíçtháa ñajunç.

Diájun gáçni vámbá kuthun rá.

Mbá kuthu	Ñajunç dí m̀ag̀uma mújúun

III. Àgùyàá diájun eçyóç natso m̀ag̀uma mbáníí ñajunç dí niguanúu.

IV. Gùni dxákuun nú gòyàá diájun gúni vambá kuthun mbekhàç gágíxná xí ñajunç.

kuthu ñajunç	Ñajunç dí magùma mújúun.

V. Àgùsngá mijná ñajunç dí mùxnàxí.

9. AJNGÁA JAMÍ GITSÍN GITHUN RÍ RÍGÁ NÁA MÈÇPHÒ

Nànùçvîn mbaça inii ajngáa kiçthán kueçtséen.

• **Atadxuun nú atani khaguíí.**

Ajngáa dí
Xkókhó nú mixtí xòvóç,
skuniç xkuvinç, miçxá
xuviuç.
Tsáa ñajunç tayáá rá
(Ràçkhà májinç).

Paska inuç, miçxá kiaxuç,
mbaviç xuviuç, tsetse
giçníí inuç ini ràbù. Tsáa
ñajunç rá
(ìyìç miçxá).

Ikhúún ñajunç mbá ixi
jmbu, nú rígu mbá tsígaç
edxoç. Tsáa ñajunç tayá
rá (tsina i).

Ikhúún ñajunç tsina tsí
nagiçníí ginii náa àçma,
khimaa naka náa
námbá règòò mbiçyuu
mágá. Tsáa ñajunç
tayáá rá (tsina A).

• **Ataxúxí ñaváan dí màgoo
màtriçña laç.**

- **Athaçgíiç idxaàç màtàdxawíin.**

Rí màjmàñaaç xóó itáán:

Ajngáa dí nayaçvóo ede ñajuun mbá dí xkáçnii màgìtsiin gèjmàá ajngáa mèçphàà, ikhaa ñajuun dígì dí mbá lajuíin xkujndo dí màgùmà mbáníí dí nuthan tsí nudxuun, xí ajngáa dí nayaçvoo ede nànguàá mbánuu, najngoo tsí niçtháa, xí niriçñáa laç, tsáa tsí niriña laç mújúun ikháa tsuçkhuíin guanúu dí nejngóo khàgu ñajuun.

- **Xí nàmàñaaç itáan ajngáa dí nayaçvóo ede, arathúún àjngiàanç.**
- **Gùrùva mijná laç mbá kuthuun numuu dí mùníí itáan ajngáa dí nayaçvóo edxa, nú mùníí inu iyà laç.**

- **Atraxnaxí gajmiáaç kuthuu ajngáa dí nayaçvóo edxa dí nìni májánç laç, nú gòyàá guáthiin khàgu kúvá.**

Ñajunç rí màgùma mbáníí. Aratsiin gèjmàç dxàjuáa ajngáa dí nayaçvóo ede, arathúún rè dí nìmàñaa xígì.

- **Atadxuúin ajngáa de mbéçthá vámbá règòò, nú ataçgíminaç dí màgìdàç edxaç.**

Náa goçvóç kúvá ñùçùn
tsí nusia kueçtséen
khimaa kúvìin ñùjùn
tsí na'khùún èçtsèén.

Nanigùç mìçkhúún ìgìç,
khimaa mèçkho láxá
dí gati avúun rígi
dí jí' mijngii ixi náxá.

Xákhàç mbiçi dí rìxí
mbáa ada ñìkà xaxí
ñìkà gágú ixi khúdú
ikhínç nigu víxaç gúdú.

Náná naxnúu laxí
numuu rí niçkhu láxá
dí ríga náa Mixí
inu naçni miçxáa.

- **Atani dí màgìdàç edxaç mbá nú arathán víç la gakhî mudxuúin àngiàanç. Ataxúxí ñaváan dí màtàndàçà ajngáa.**
- **Athagiç idxaàç màtàdxawíin.**

Rí màjmàñaac xóó itáán:

Ajngáa dí nagiçthá ríyá laç nú naváan mbeçthá, ikháan ñajuun dígi mùxkàmaa náa giçsia ravan nú ajngáa dí naxna mbá khùmà kueçtséen atadxun májáanç
Nanigùç mèçkho yaja maxaç
nanigùç mèçkho yàçvù náxá
numuu dí itáán nanigùç mèçkho láxá
dí ríga náa Patsí Miçxá.

- Ataniíç mbá ajngáa dí mbéçthán vámbá règòò náa ekhoo xí nìrmáçánç la nímiàa.

- Atadxuun nú atarathán víç la.

Guma gúkúúç
gati avúun
brútù,
mbrútu gati
guma gúkúúç
avúun brútù;
á brútùç,
brútùù ikhaa
mbòç gati
guma
gàti gatíí guma
brútùç gàj màá
brútùù.

Rkokho naçkhu
guma xkókhó,
Xkókhó guma
naçkhu rkokho;
Numu rí rkokho
grígu inuu ixi

Mbáa ìyà
khayá iyaç
lyaaç khayá
mbáa ìyà.
Ìyà iyaç khayá
iyaac
lyaaç yáá
khavá ìv à ivac.

Rígá ndaçkhu
ixi xíxìç
Xí xixi ixi xíxìç
xúçkhuíñç
xixííñç
xí xixúúñç
xixííñç xixii ixi
xíxìç
xiin ixi xíxìç
rígá.

- **Ataxúxí ñaváan dí màgòo màràthàn ríyaç la mbá.**
- **Athagííç idxaàç màtàdxawíín.**

Rí màjmàñaaç xóó ìtáán:

Ajngáa dí naxngróço ravàn laç ikhaa ñajuun dí naskájma dí géçdoo khùmà ajngáa mèçphàà, dí xúguiç ajngáa dí naxngróço ravun ikháa ñajuun dí naxná mbá dí gakhîi maxágoò màgùma mbáníí ikhaa ñajuun tsí naçni tsakhîi dí maçthán nú maxángaraçà, ikhaa. Màthàn gakhîi ajngáa dí naxngróço ravun dúçkhuíín mambayúu dí maçtháán mújúun ajngáa dí nuçthán.

- **Xí natanuçviin mbá ajngáa dí naxngróço ravun ataxpitháa ráça gajmiáa àngiàanç.**
- **Ataníí náa èjnà dígì Ajngáa dí naxngróço ravun dí nixtáa nàmàñaaç.**

- **Atiaxii nú ataníi laç dí nigìñíí ajngáa naxngróço ravun.**

Ñajunç rí màgùma mbáníí. Atarmajnu minaç gajmíaa ангиàanç ò giçniáan dí muthan ajngáa dí naxngróçoo ravun.

- **Athagíiç idxaàç màtàdxawiín.**

Ajngáa dí
naçthán
máçán
Màxéçtso
guma gajmàç
xùvànç,
dáçni
marmátha
rìñàá gajmàç
ñàvaanç.

Mbekhàç
nàçkhà ruçva;
màxátíajún
nakúu mbá ixi,
dáçní
màgrákaa
vìàù maxnàç

Màxàtádàç itsí
tsùdùù dxáçan.
Dáçni
màxákhánáa
dí mèçtso xí
nìkà ndráça
mbiçyaaç.

Xí nitayá
khuàçààn
mbáa ràbù
nikhañúu, viphi
gídxúç, dáçni
mìda laç
açkhán
ikháán.

- Ataníí náa nijñúu giçthá máçán dí nataxpitháa edxaç dí màtràxnuu.

Giçthá máçán	Dí nàxpìtháa ede
<p>Xí nitayáá khuàçààn mbáa ràbù nikhañúu; viphi gídxúç, dáçni mída laç açkhán ikháán.</p>	
<p>Màxéçtso guma gàjmaç xùvàánç, dáçni marmátha rĩñàá gàjmaç ñàvaanç.</p>	
<p>Màxàtádàç itsí tsùdùù dxáçan. Dáçni màxákhánáa dí mèçtso xí nikà ndráça mbiçyaa.</p>	

- **Atadxawíín rí naçtháan xàbù naçngáça.**

Ikháá ñajuun mbá ajngáa khùmà dí naçthán máçán dí màgoo ò màxágoo màgùma.

- **Athani ndxákuun inúú àngiàanç dì niguxnuu ràbù tsí naçngáa.**

- **Atiaxii xkàrèdoo dí tima.**

Ñajunç rí màgùma mbánii: á nutháá ràbù tsí vanii ajngáa dí giçtháá máçán nú arathúún muthaan mbá gíxnuu.

Atanii riyá laç mbá giçthá máçán dí nigíçtháan náa goçváaç.

- **Mbá rudíin guníí ajngáa dí giçthán máçán.**

• **Atiaxii nú ataní laç ajngáa dí nigini.**

_____ nú mixtí xòvóç,
 skuniç _____,
 _____ xuviuç.
 Tsáa ñajunç tayá rá.

Paska _____,
 _____ kiauxuç,
 mbaviç _____,
 _____ giçníí inuç ini
 _____ tsáa ñajunç rá.

lkhúún _____ mbá
 _____ jmbu,
 _____ rígu _____ tsígaç
 _____, tsáa ñajunç rá.

_____ ñajunç _____ tsí
 nagiçnii _____ náa àçgù,
 khimaa _____ náa namba
 règò _____ mágá.
 Tsáa ñajunç tayá rá (tsinaç)

i

A

• **Ataxpitháraça dí nikhuràçà gèjmíaa àngiàanç.**

• **Ataníí gájmaà tsinaç mèçphàà dí géçdoo ajngáa.**

• **Atrasia ravaànç ajmuu dígì.**

Ajmú gagi

Ikhúún ñajunç Mèçphàà,
Mèçphàà Smájíín;
nànguáa ni xí láffíin,
natiyùç ikhúún.

Nadxuu nímiç dí ñajunç;
Ràbù Mèçphàà,
Ràbù Mèçphàà ñajunç;
àsndò náa màkhàñúç ikhúún.
açvóo ajmúú dí ràbù gináá.

• **Ataçyá laç ajngáa dí mbeçthá vámbá règòò nú ataníí ná tsùdùù ekhoo.**

_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____
_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____
_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____
_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____
_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____
_____	Navámbá règòò gàjmàá	_____

• **Atayáá xí mbeçthá ñajunç dí nitani gajmiáa àngiàanç.**

• **Gakhii trathaviç laç ajngáa dí nitaníí nú ataxúçdaç mbá ixi agoo ajngáa dí mbeçtháá vámbá règòò.**

Mùnì máján laç mbá ìyìç gìxnúu dī màgèçdoo ajngáa nayaçvóo ede, dí mbeçthán vámbá règòò, dí naxngroço ravan láç gàjmàá mbá dí giçthán máçán dí nagiçdu.

1) Aguníí ajngáa dí nayaçvóo ede, dí mbeçthá vámbá règòò, dí giçthán máçán, dí naxngroçó raváan dí nimañáa mèçphàà, dí èváa ìtáán náa inuu ìyìç miçxá.

2) Agòyáa dí magèçdòò mbá xuguiç ajngáa dí nìníí.

3) Mbáa ndúç, gùxpìtháa edxaa la´xkáçnii gagiçmáa mbiçyuu.

4) Màgòò màtròçvàa mbá ìyìç gìxnuu ejmbáa.

Mbìçyáá muu rí nìmàñuç

- Athani tsiníi gèjnmáá mbá √ dí nàmàñàç.

Dí nàmàñàn	Tsetse	Nguaná	Nànguàá
Nanguáa migiçjyuu ìxnà khùmà.			
Ndàyòò dí gijmáa numuu dí nìrìgá vajyúu.			
Naçkhuròçòç ajngáa dí naguxnuu ràbù naçsngáa.			

- Ataníi mbá dí naçsngáa ajngáa dí gíçthán máçán.

- Nàmàñaaç nataníi májáan nàmàñùnç tikhu máç nànguá.

- Kiratáán rí naçthán xú màtiajun náa kajua ginii.

I: Rí màrìguç la inúú angiàan.

Dí ñajuun nìmañan laç gùnç dígì rá.

Xkáçnii guskàjmá dí nimañan laç.

Ñajuunç dí màgùma mbaníi inuu kajua ginii gèjnmáá kajua diajma
Dí ñajuun guni mbaxugiánç la rá, aguruva mijná mbá kuthu.

II. Màwiçtháa ñajunç rí màgùma.

Di ñajunç gáçni vámbáa rá.

Kuthu	Ñajunç dí màgù mà mújúun

III. Ataxkamaa laç dí ñajuun eçyóç duçkhuín màgòò màgùma mbaníí ñajunç dí nivanúu.

IV. Gùthàn mijná nú gùyàá diájún gáçni vambáa mbèkhàç guxnáxí ñajunç dí nìníí.

Nùñàjunç viçthíin	Ñajunç dí màgùma mújúun

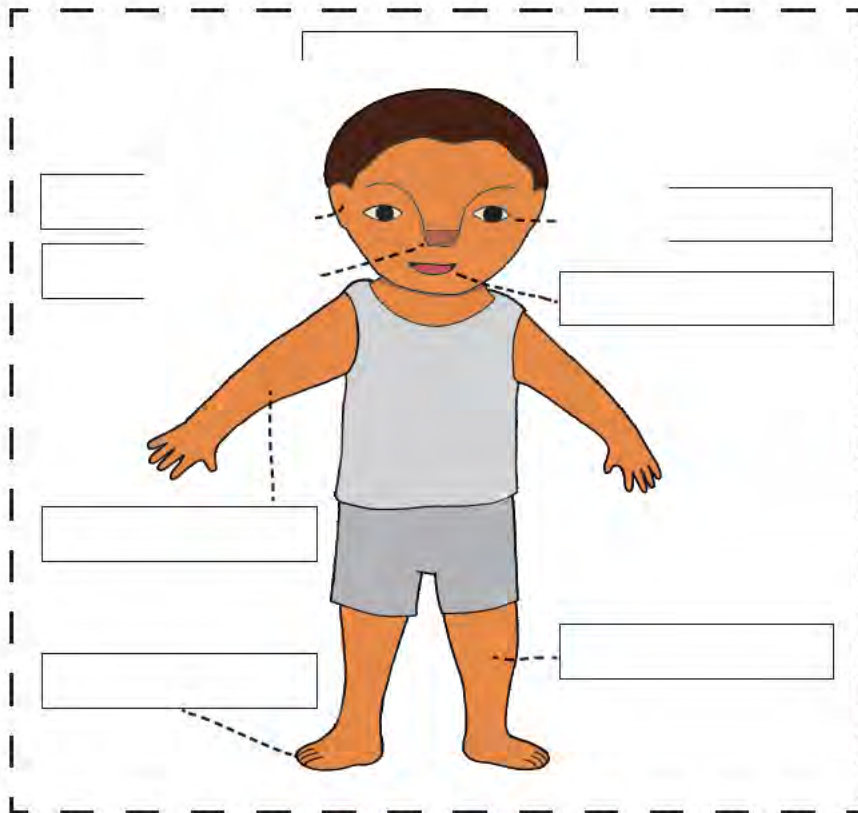
V. Mùçsngáá mijná ñajun rí mùxnàxí.

IYÌÇ KITRUKU WÍÍ

Xuyuç

Idxùç

Idùç

Rakhóç

Ñaçjùnç

Rawunç

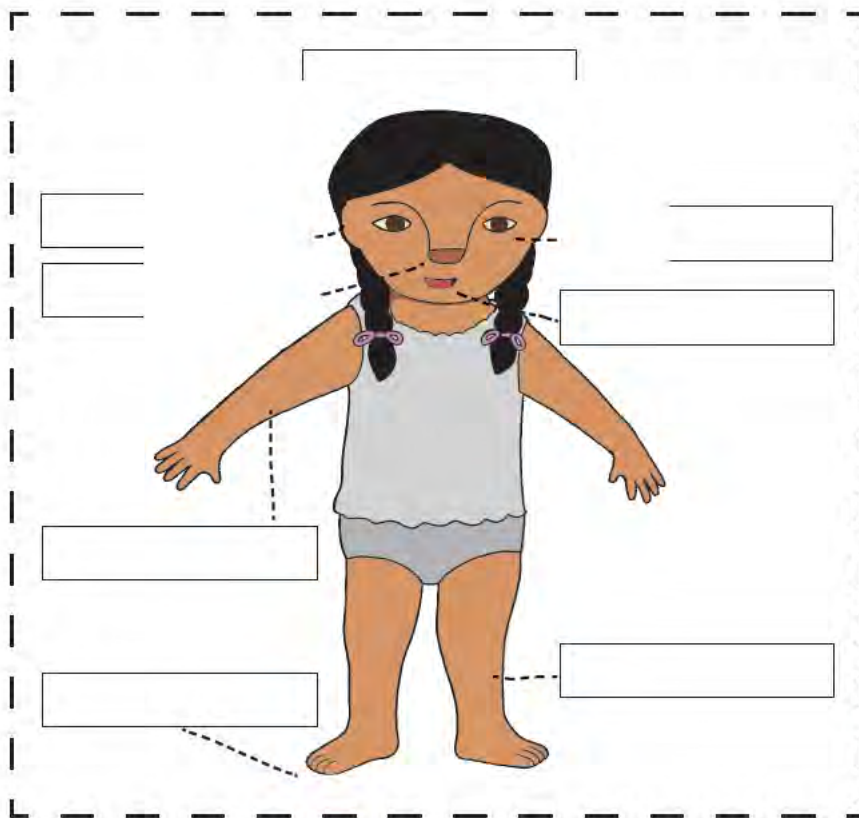
Ñawúnç

Xuwi raçjoç

Paskoo nakhúç

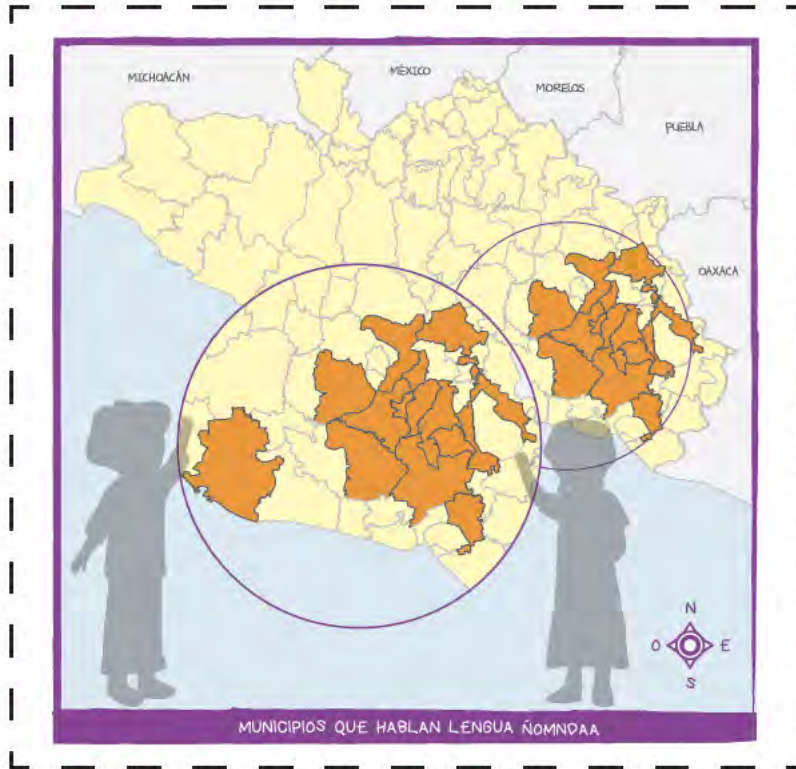
Xuyuç

- Idxùç
- Idùç
- Rakhóç
- Ñaçjùnç
- Rawunç
- Ñawúnç
- Xuwi raçjoç
- Paskoo nakhúç

Ajngóç Mèçphàà

- Àtrùjtu wî ìyìç majkaç náa timii ìjìn mâtàngúmii náa xuajin nuti ajngáa Mèçphàà. Araxnuu mbámbá mbiçyuu xuajin, ndàwáá aratá náa xuajñaaç ikáán.

- Maguguaaç xàbù naçngáa màraxnuu gàjmààç mbiçyuu mbámbá guájtsaanç náa kiçthán ñajuíinç xuajin náa nuti ajngáa Mèçphàà.

1 Nùràjxì míjǎ xúçkíin má nùxnàxí míjǎ
Tsina Mèçphàà

• Tsina mbàçwù

a	a	b	b	ch	ch	dx
dx	d	d	e	e	f	f
g	g	i	i	j	j	k
k	kh	kh	l	l	m	m
n	n	ñ	ñ	ý	ý	p
p	ph	ph	r	r	s	s
ts	ts	t	t	th	th	u
u	w	w	v	v	x	x
y	y					

1 Nùràjxì míjná xúçkín má nùxnàxí míjná

• Tsina mbàçwù

A	A	B	B	Ch	Ch	Dx
Dx	D	D	E	E	F	F
G	G	I	I	J	J	K
K	Kh	Kh	L	L	M	M
N	N	Ñ	Ñ	Ý	Ý	P
P	Ph	Ph	R	R	S	S
Ts	Ts	T	T	Th	Th	U
U	W	W	V	V	X	X
Y	Y					

1 Nùràjxì míjná xúçkín má nùxnàxí míjná
síxkriçku:

a	e	i	o	u
an	en	in	on	un
aa	ee	ii	oo	uu
aan	enn	iin	oon	uun
a'	e'	i'	o'	u'
a'a	e'e	i'i	o'o	u'u

açan	eçen	için	oçon
uçun			

1 Nùràjxì míjná xúçkíin má nùxnàxí míjná
Ìyìlç rí mìtaxnàxí minàç

Ìyìlç rí màxnàxí minàç inóú àngiònc

Saúl

Ikúún mbiçyuç: Saul Flores Sánchez.

Nguátá tsiguaaç: Gúçdoo majun tsiguç.

Náa nìgùmáá: Xiràgáá.

Náa xtaa xúgi: Xtáá Xiràgáá.

2 Ànguìnç bì kúwá guçwáá gàjmàà bì kúwá kaníí
Elaborar juego de tarjetas 1 de 2.

2 Ànguìnç bì kúwá guçwáá gàjmàà bì kúwá kaníí
Elaborar juego de tarjetas 2 de 2.

Gitsín edì

Jmíyà xfilá

Jmíyà xédí

Mágá

Áxú

**Duun
nijndooç**

Ràmbù xtóo

**Inúu ixì
xndúdiin**

kulántrú

Náxá

Xkuun

Gitsín edì

Áwáç

Idú

Yajtsù

Xkáç yaja

Tsídiin
maxaç

Iná xtiyú

Duun
maxaç

Ràmbù
mayàç

Ábúúnç

Xndú gàç

4 Xuajñuç Jamí ìçwá ná

A large dashed-line box containing a map with various buildings and streets. A compass rose is in the top left corner.

Streets:

- Avenida. Juárez
- Avenida Revolución
- Avenida Independencia
- Avenida Hidalgo

Buildings and Locations:

- kithangùjòò thana "Mi salud" "Xtáá mujunç"
- Ná xtàngujòò iyis
- Guçwóo Tere
- Xtàngujòò "Toñita"
- Guçwá kisngáá timbá
- Guçwá kisngáá tiriajmá
- Guçwá dxákuun
- Hotel
- Guçwá xuaa
- Ná kithangùjòò cháda
- Xuáá
- Ná kithón ñajujín xuqjín
- Guçwóo Sergio

Mambaá àçdia la dxáçgu, dxáma mbüç tsu nángua ikànu gúwaç tsiçuuun xóo, gijmaa máwaçdaa iyíç rí májmúu náá guçwa thana xú rí ríçíç. Májmúu mbuyaaá di thaná muda, mamba xú náka tsiçun numu rí xúya nandii.

Iyíç ríçíç nawaxna jami najmaa xóçíç náá triga guçwa thana drigó Secretaría de Salud (SS), Instituto Mexicano del Seguro Social (IMSS) Instituto de Seguridad y Servicios Sociales de los Trabajadores del Estado (ISSSTE), Sistema Nacional para el Desarrollo Integral de la Familia (DIF), Petróleos Mexicanos (PEMEX), Secretaría de la Defensa Nacional (SEDENA), Secretaría de Marina (SEMAR) jami náá guçwa thana rí matháni numaa.

Xuçku ma májmaa iyíç ríçíç máçjima mbiçii rí kacçyoo midxúç giyaá thana náá guçwa thana.

Iyíç XTAMINUÇ

MÉXICO

GOBIERNO DE LA REPÚBLICA

CARTILLA NACIONAL DE SALUD

IYÍÇ NÁGÜMA THANA:

DXAÇGU JAMI DXÁMA TSU KUAÇDÁ 0 ASNDU 9 TSIÇUNÇ
IYÍÇ RÍ NÁJMAA MBIYA THANA.

XU MIDA THANA				XU MIDA THANA						
THANA	NADI RI MÁXIYA	AWAN	TSIGUÇ JAMI NGUANA	MIBIÇI RI MBIYA THANA	THANA	NADI RI MÁXIYA	AWAN	TSIGUÇ JAMI NGUANA	MIBIÇI RI MBIYA THANA	
BCG	TUBERCULOSIS	MBÓ MIÇTSU	RI NDO NAGUMA		NEUMOCÓCICA CONJUGADA	INFECCIONES POR NEUMOCOCO	TIMBÁ	AJMI GUUNÇ		
		TIMBÁ	RI NDO NAGUMA				TIRIAJMA	AKHÚ GUUNÇ		
HEPATITIS B	HEPATITIS B	TIRIAJMA	AJMI GUUNÇ		HEPATITIS B	INFLUENZA	TIMBÁ	MAJUUN GUUNÇ		
		TIRIATSÚ	MAJUUN GUUNÇ				TIRIAJMA	JUWAN GUUNÇ		
		TIMBÁ	AJMI GUUNÇ				MBIYA THANA MBUJUÇ	MAMBATSIGUÇ ASINDÓ AJMA SKINDÓ GÜWAÇ NITSUKHÚ GUUNÇ		
PENTAVALENTE ACELULAR DP3T-VP1-H1B	DIFTERIA, TOSFERINA, TETANOS, POLIOMELITIS E INFECCIONES POR <i>M. Influenzae b</i>	TIMBÁ	AJMI GUUNÇ		SRP	SARAMPIÓN RUBEOLA Y PAROTIDITIS	TIMBÁ	MBÁ TSIGUU		
		TIRIAJMA	AKHÚ GUUNÇ				NAMBAYU JMÚU	MAJUUNTSIGUU		
		TIRIATSÚ	MAJUUN GUUNÇ				POLIOMELITIS		ADICIONALES	
		TIRIAKHÚ	GÜWA NITSUITSU GUUNÇ				SARAPIÓN		ADICIONALES	
DPT	DIFTERIA, TOSFERINA Y TETANOS	NAMBAYU JMÚU	AKHÚ TSIGUUN		SR	SARAPIÓN	ADICIONALES			
		TIMBÁ	AJMI GUUNÇ				ADICIONALES			
ROTAVIRUS	DIARREA POR ROTAVIRUS	TIRIAJMA	AKHÚ GUUNÇ		IÇWA THANA					

7 Tsindxákuun rí rígá náa xuajñuꝥ jamí ìꝥwá xuajin
Gitsín edì

ME'PHAA
IYI' KAXTO'ÓO RI KISNGÁÁ
TSIGU TIMBÁ

Se imprimió por encargo de la Dirección General de Educación Indígena
a través de la Comisión Nacional de los Libros de Texto Gratuitos.

SEP
SECRETARÍA DE
EDUCACIÓN PÚBLICA

